

תנובות

שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 123 / כסלו - טבת תשע"ו

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורן
meir.macon9@gmail.com

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829
פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

תוכן העניינים

דבר העורך שמן זית זך	5
מידע הלכתי תקציר דיני יין ושמן בקדושת שביעית * תמצית דיני ביעור פירות שביעית * טבלת ביעור פירות שביעית הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במא גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	7
חוב"ב על הרמב"ם הל' שמיטה פרק שני - הלכה ה-ו מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א הראשון לציון	12
הכנת משחות ותרופות לצרכי קוסמטיקה מפירות שביעית ומצמחים שונים הקדושים בקדו"ש הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במא גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	16
גבול צפון של א"י ודין עכו וכזיב - חלק ב הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א מרבני המכון	21
ביאורים והערות ע"ס הרמב"ם הל' שמיטה פרק א - הלכה יג - טו הרה"ג רבי דוד אביטן שליט"א רב פוסק ב'מערך השמיטה' שע"י המכון	25
דין תערובת ונתינת טעם בפירות שביעית - חלק ג הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א מרבני המכון	28
בעניין שאין קניין לעכו"ם בא"י וכיצד הדין בזמן הזה עורך הגיליון	36
מדור סקירת ספרים שו"ת חלקת השדה חלק ד מאת הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א עורך הגיליון	40

בסייעתא דשמיא

שמן זית זך

בחנוכה הבעל"ט אנו מודים לקב"ה על הניסים שהיו בזמן החשמונאים, כשגולת הכותרת היא נס פח השמן הטהור שהיה בו גילוי שהקב"ה חפץ בעמו ובעמידתו על קיום מצוותיו.

על השמן שמדליקים בו את המנורה בבית המקדש היה להיות שמן זית זך וכתיב. וכמו שנאמר (שנות כז, כ), "ויקחו אליך זמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד". כלומר, לצורך הדלקת הנרות במנורה צריכים שמן מוקפד מאד שיהיה זך וצלול לחלוטין.

ויש המבארים עניין זה, משום שאורה של המנורה מסמל את חכמת התורה, כי נר מצוה ותורה אור, וכדאי' בברכות נז, הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה שנאמר ויקחו אליך שמן זית זך. וחכמת התורה צריכה להיות נקיה ללא רבב ללא תערובת של פסולת כלל.

לנקיות בתורה יש כמה פנים, כגון מה שנאמר כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו משתמרת, והיינו משום שהוא לומד תורה בנקיות, קודש לה'. מאידך על המגלה פנים בתורה שלא כהלכה נאמרו דברים חמורים מאד, והיינו משום ש'מלכלך' את התורה שהיא שמן זית זך, בכל מיני פסולת. ועוד נאמרו דברים חמורים על מי שעושה תורתו קרדום לחפור בה. וגם זה בחינה של חוסר נקיות בתורה, שלומד עם תערובת של מניעים גשמיים.

ועניין הנקיות בתורה אפשר להסביר גם על פי מה שנאמר בחז"ל (אבות) שכל מי שלומד תורה שכינה שרויה עימו, ונאמר גם בחז"ל שקוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא, וברור שכדי לזכות לדיבוק בקב"ה והשראת השכינה צריכים שלא תהיה פסולת שתהווה גורם מפריע וקליפה שתפריע להידבק בשכינה הק' ע"י לימוד התורה.

* * *

ב"ה המכון למצוות ממשיך להוציא ספרים חדשים הנוגעים הלכה ולמעשה בהלכות המצוות התלויות בארץ, וכעת יצא בס"ד לאור חלק ד' של שו"ת חלקת השדה של הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א יו"ר המכון ובו נדונים הלכה למעשה תוך חתירה לשורשי הדברים בענייני מצוות הארץ. וכדרכו בקודש בספריו הרבים שיצאו לאור עד היום בס"ד, ניכר היטב שכל פסיקה ופסיקה נעשתה לאחר עמל העיון ודקדוק וחקירה ודרישה למען תצא סולת נקיה מתחת ידו, זאת לצד הכתיבה הקולחת והבהירה למען ירוץ הקורא בו. וראה עוד בגיליון זה במדור סקירת ספרים על ספר זה.

* * *

הנה אנו כבר נמצאים בחודש כסלו של מוצאי שביעית, אולם מבחינת אוצר בית הדין של המכון אנחנו עדיין בשנת השמיטה. יחד עם זאת ניתן כבר להתחיל בסיכומים ראשוניים בדבר פעילות אוצר בית הדין של המכון בשמיטת תשע"ה שמייצגים באופן חלקי את היקף הפעילות הברוכה שנעשתה. בס"ה נמסרו למסגרת אוצרת בית הדין כ 1600 דונם שהניבו כ 8000 טון. כ-450 דונם ירקות שהניבו כ 4,000 טון. כ-350 דונם כרמים, מתוכם כ-240 דונם ענבי יין, שעתידיים אי"ה להפיק כ 300,000 בקבוקי יין לתועלת צרכני אוצב"ד. כ-780 דונם מטעים שהניבו וחלקם ממשיך להניב ס"ה כ 2900 טון [כולל בננות]. 45 דונם אתרוגים מזן תימני וחזו"א שהניבו כ 100,000 אתרוגים.

בימים אלו קטיף ההדרים, אפרסמונים, אבוקדו, זני רימון המאוחרים, בעיצומם. ובמסגרת בית הדין מעובדים הענבים ליין, משלשה סוגים עיקריים, יין אדום יבש משובח, מקברנה סוביניון, מרלו, פטיט בורדו ושיראז. יין לבן משרדונה, סובניון בלאן וגוורץ. ומיץ ענבים מקריניאן.

בס"ד תיערך חלוקה בקרטונים, כאשר מחיר החלוקה יהיה בהנחה משמעותית ממחיר היין המיובא מחו"ל או יין שישית. לכל קרטון יצורפו הנחיות הלכתיות. הבננות לאורך רוב כל חודשי השנה, היו במחיר של קרוב למחצית מהבננה הרגילה בשוק, מה שהיסב קידוש ה' והבנה של מושג אוצר בית דין. וכנ"ל לאורך רוב ככל עונת הפירות ברוב ככל סוגי הפירות.

לגבי מחירי האתרוגים כפי שקבע בית הדין, היה ניתן להבחין במוחש את ההפרש בשנה זו משנים אחרות, כאשר סך העלות של הגידול החקלאי, השיווק, האריזות, ההובלה והפיקוח עמדו על כ 2,340,000 ₪, והפדיון מהציבור הצליח לכסות את רוב העלויות של בית הדין אך לא את הכל, אך בית הדין התעקש שלא להעלות את המחיר ממה שנקבע בתחילה על ידי בית הדין שלא לבלבל את הציבור המהדרין לקחת מתוצרת "אוצר בית הדין".

יה"ר שנזכה בזכות השמירה על קדושת הארץ ובזכות קדושת התורה עליה אנו עמלים הלכה ולמעשה, שהקב"ה יצווה ברכתו עלינו בכל העניינים ונזכה לישוב בארצנו הקדושה במנוחה ושלוה ואמן כ"ר.

**בברכה
העורך**

- ❖ תקציר דיני יין ושמן בקדושת שביעית
- ❖ תמצית דיני ביעור פירות שביעית
- ❖ טבלת ביעור פירות שביעית

לקראת חלוקת יין ושמן שגדלו אצל חקלאים ירא שמיים שהפקירו את היבול כדת וכדין. והיבול נבצר ונמסק על ידי שליחי בית דין, והתוצרת עובדה ליין ושמן ביקב ובבית הבד בפיקוח מיוחד על כל עניני השמיטה, ושאר כל עניני הכשרות, שיהיו עם כל ההידורים לכתחילה, אמרתי לאסוף את עיקרי הדין של מינים אלו. את מקורות הדין ראה בספרי "שביתת השדה".

תקציר דיני יין ושמן "אוצר בית דין" הקדושים בקדו"ש

- א. אסור לבשל יין של שביעית, כיון שממעיוטו ופוגם את טעמו, ואף אם מטרת בישול היין היא לשפר את איכות היין שיתקיים יותר, או כדי שלא יאסר משום "סתם יינם" בעתיד. אך מותר לפסטר יין בחביות סגורות כיון שאין טעמו נפגם ואינו מתמעט, ובפרט כיום שרבים היינות מפוסטרים.
- ב. מותר ליתן בתבשיל או במאפה או בסלט פירות, יין של שביעית כדי ליתן טעם, כיון שדרכם בכך.
- ג. יין של שביעית מותר לקדש עליו בשבת וביו"ט.
- ד. מותר לשתות יין של שביעית כדי לקיים מצוות ד' כוסות בפסח, אולם בכוס השניה שנוהגים לשפוך טז פעמים באמירת המכות, אין לעשות זאת מיון של שביעית, כיון שאינו שותה את היין אחר כך.
- ה. מותר להבדיל על יין של שביעית, אך אין למלא את הכוס בזמן ההבדלה עד שיתמלא על גדותיו ושפך [שהוא סימן לשפע], אלא אם כן יש צלחת מתחת הכוס שלא ילך היין לאיבוד, וכמו"כ אין לכבות נר הבדלה ביין שנשפך לצלחת. ויש מי שכתב להתיר לנהוג בהבדלה כרגיל ואף לכבות את הנר. והעיקר נראה כדיעה ראשונה להחמיר בזה.
- ו. יבולי שביעית ניתנו לאכילה ולשתיה, ולשאר שימושים לתועלת בני האדם, שהם סיכה, הדלקת הנר, צביעה לצורך בני אדם, ובכל אלו מותר השימוש אף במיני אוכלים אם דרכן בכך, ועל כן מותר לסוך את גוף האדם בשמן זית, ואף בזמן הזה שאין כולם רגילים בזה, מותר לסוך בשמן.
- ז. מותר לטגן מאכלים בשמן של שביעית, וכמו"כ מותר למרוח שמן שביעית על מחבת או על תבנית קודם הטיגון או האפיה, אם מטרת המשיחה אינה רק שלא ידבק אלא גם כדי שיתן טעם, ובפרט שאין השמן הולך לאיבוד אלא נספג במאכל, אך אם אינו נותן טעם במאכל, וכל מטרת נתינת השמן אינה אלא כדי שלא ידבק המאכל, אסור, מפני שמפסיד את השמן.
- ח. מותר להדליק נרות שבת ויו"ט משמן זית של שביעית, וכן שאר נרות שמטרתם להאיר, ואפ' בזמן הזה השימוש למאור הוא בחשמל, מכל מקום מותר.
- ט. נר נשמה או נר לבית הכנסת משמן של שביעית, יהיה מותר כאשר הוא מדליק בלילה סמוך לשולחנו באופן שיכול ליהנות מן הנר.
- י. נר תנוכה נחלקו הפוסקים יש שהתירו להדליק משמן שביעית, ויש שאסרו, כיון שאסור ליהנות מנר תנוכה, והעיקר להלכה כדעת המתירים, ואם כבו

נרות החנוכה אע"ג שאין זקוק להן, מכל מקום שלא יבוא הפסד לפירות שביעית, על כן ישוב וידליק, ואם ביום השמיני נותר מן השמן, ידליק בו נר של בית הכנסת, אך לא יעשה מדורה לשורפו, שאסור להפסיד פירות שביעית.

יא. זמן הביעור של הענבים וכן של היין הוא בערב חג הפסח שיבוא עלינו לטובה, וזמן הביעור של הזיתים וכן של השמן הוא בערב חג שבועות. דיני הביעור יבוארו להלן.

תמצית דיני ביעור פירות שביעית

א. פירות שביעית, אין אוכלים מהם אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה, שנאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" - כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה, אתה אוכל ממה שבבית. כלה לחיה מן השדה, חייב לבער אותו המין מן הבית. וזה הוא ביעור של פירות שביעית. וחובת ביעור פירות שביעית נוהג מדין תורה, ויש אומרים שאין דין זה אלא מדרבנן.

ב. במהות אופן הביעור נחלקו הראשונים. דעת הרמב"ם, שכאשר מגיע זמן הביעור יש לחלק את הפירות כשיעור של מזון ג' סעודות לכל אחד ואחד, ומה שנותר נאסר באכילה וצריך לבערו מן העולם על ידי שישרוף את הפירות, או ישליך לים המלח או בכל דרך איבוד אחרת. דעת הראב"ד, שבזמן שכלה מן השדה בתחום העיר, מכניס את הפירות לאוצר בית דין והם מחלקים לכל אחד מזון ג' סעודות, ואם אין אוצר מוציא לשוק ומפקירן ויכול לחזור ולזכות בפירות, וכשכלה מן השדות שבכל הארץ, מבערם לגמרי על ידי שריפה וכיו"ב. ודעת הרמב"ן, שלא מצאנו שום חובה לשרוף פירות שביעית, אלא מוציא את הפירות מרשותו ומפקירם לכל, ואף המפקיר יכול לחזור ולזכות בהם. ולהלכה: המנהג בארץ ישראל מזה דורות כדעת הרמב"ן וסייעתו, שהביעור הוא ההפקר לכל. ויש שהוסיפו שאסור להחמיר כדיעות האומרות לבער מן העולם, מפני שמפסיד פירות שביעית.

ג. בהגיע זמן הביעור, מוציא את הפירות ומניחם על פתח ביתו, ואומר: "אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול". ואחר שהפקיר לכל, יכול לחזור ולזכות בפירות ולהכניסם לתוך ביתו, ואוכל והולך עד שיכלו. ואם מוציא את הפירות לרשות הרבים, יש אומרים שאינו צריך להפקיר בפני שלשה אנשים, ורק כשמפקירם בתוך ביתו צריך להפקיר בפני שלשה אנשים. ואומרים שאף המפקיר ברשות הרבים יפקירם בפני שלשה אנשים. ולכתחילה ראוי להוציא הפירות לרשות הרבים ולהפקיר בפני שלשה, ובשעת הצורך כגון שאין באפשרותו להוציא לרשות הרבים, יכול אף לכתחילה להפקיר בתוך ביתו בפני שלשה. ובשעת הדחק יכול לסמוך על הדיעות שמותר להפקיר ברשות הרבים, אף שלא בפני שלשה אנשים.

ד. שלשת האנשים שהוא מפקיר בפניהם, יכולים להיות אף אוהביו שידע שהם לא יזכו מההפקר והטעם שהצריכו להפקיר בפני שלשה כדי שיהיה אחד זוכה ושנים מעידים. ולכן, השנים שמעידים צריכים להיות גדולים ואינם קרובי משפחה הפסולים לעדות. והאחד שזוכה, יכול להיות אף אם הוא קרוב משפחה, ואף אם הוא קטן - שהגיע לגיל שיכול לזכות וכמבואר בהערה - כל שאינם סמוכים על שולחנו. אך אם הקרוב או הקטן סמוכים על שולחנו, אינו יכול להיות אחד מהשלשה.

ה. אין אדם יכול להפקיר נכסי חבירו ואפילו בשליחותו. ולכן, אם בעל הפירות אינו נמצא בקרבת הפירות בזמן הביעור, יבקש מבני ביתו שיוציאו הפירות לרשות הרבים, ויפקיר הפירות במקום שהוא נמצא, ויחזרו בני ביתו ויזכו בהם ויכניסום לבית.

1. מי שבזמן הביעור אין בידו אלא מזון ג' סעודות [למאכלו או למאכל בהמתו], אינו חייב לבערם, אלא יאכלם והוא ביעורם. אולם אין להשהות פירות אלו אחר זמן הביעור, ויסיים אכילתם קודם תום הזמן, ואם הותרם נאסרו באכילה. ויש אומרים שיכול לאכול פירות אלו בכל זמן, והעיקר להלכה כדעה ראשונה, ולכן אם יודע שישאר מאותם פירות, יפקירם כדין וישוב ויזכה בהם, ואזי יוכל לאוכלם בכל זמן.
2. שיעור ג' סעודות, היינו לכל אחד ואחד מבני הבית, ומשערים בכל פרי את הכמות הרגילה לאכילה בכל סעודה, ואין הכוונה שאת כל הסעודה יעשה מפירות אלו. וכן אם זמן הביעור הוא בכמה מינים באותו יום ישער כנ"ל. ואם יש כמה סוגים מאותו מין פרי, נחשבים כולם למין אחד לגבי שיעור ג סעודות.
- ח. לאחר שהוציא והפקיר כדין בזמן הביעור, יכול לזכות בחזרה בכל הכמות, אף יותר מג' סעודות, ואוכלם בקדושת שביעית, ללא הגבלת זמן.
- ט. עבר זמן הביעור ולא ביער, נאסרו הפירות באכילה, ויש אומרים שנאסרו גם בהנאה. ונאסרים הפירות לכל אדם, ויש אומרים שלא נאסרו אלא לבעלים. ומכל מקום כל זה אם לא ביערם במזיד, אך אם שגג ולא ידע שכבר הגיע זמן הביעור וכל שכן אם נאנס, העיקר להלכה שלא נאסרו הפירות, ומיד כשנזכר יפקירם, ויכול לחזור ולזכות בהם ולאוכלם עד שיכלו.
- י. אם היו פירות ישראל הקדושים בקדושת שביעית ברשות הגוי בזמן הביעור, והישראל לקחם ממנו לאחר הביעור, לא נאסרו הפירות, מפני שאין הגוי מצווה לבערם. אולם בשעת הלקיחה מהגוי, על הישראל לבערם מיד, ויהיה רשאי לזכות בהם ולאכלם.
- יא. אם היו הפירות ברשות אוצר בי"ד בזמן הביעור, אין בית הדין צריך לבערם, וכמו כן הלוקח מהם לאחר הביעור אינו צריך לבער. אולם אם לקח מהאוצר לפני זמן הביעור והגיע זמן הביעור, העיקר להלכה שחייב לבער את הפירות בהגיע זמן הביעור.
- יב. חובת הביעור חלה על כל דבר שהוא אוכל אדם או אוכל בהמה או מיני צביעה לאדם [שבכל אלו יש קדושת שביעית]. וכל זה בתנאי שהם אינם מתקיימים בארץ, כלומר שיש זמן שהם כלים. אך אם הם מתקיימים ואינם כלים, אע"ג שיש בהם קדושת שביעית אין בהם חובת ביעור.
- יג. דברים הקדושים בקדושת שביעית אך אינם משמשים לא כמאכל אדם ולא כמאכל בהמה ולא לצביעה, אע"ג שהם קדושים בקדושת שביעית - כיון שהם משמשים את האדם [ואינם דומים לעצים שאינם מוגדרים כתועלת לאדם ולכן אינם קדושים] - מכל מקום אין עליהם חובת ביעור, ואפילו שבשעת הדחק נאכלים לאדם או לבהמה, ואפילו שאין מתקיימים בארץ.
- יד. קליפות וגרעינים, שביארנו בשביתת השדה בפ"ט שהם קדושים בקדושת שביעית, לענין חובת הביעור הדין תלוי, שאם הם קדושים מחמת שהם עצמם אוכל, חלה עליהם חובת ביעור, ואם הם קדושים בקדושת שביעית רק משום שהם טפלים לפרי, אין בהם חובת ביעור כיון שאינם עיקר הפרי.
- טו. כל שאין בו קדושת שביעית אין בו חובת ביעור, ולכן הגדל בקרקע של גוי - שלדין אין בו קדושת שביעית - אין בו חובת ביעור. ופירות הקדושים בקדושת שביעית, שעבר ועשה מהם דבר האסור [כגון שחט או הפסיד באיסור] מכל מקום יש בהם חובת ביעור.
- טז. חובת ביעור חלה על פירות כשהם תלושים, ולא בעודם מחוברים, ואפילו בפירות תלושים אם היו מופקדים בזמן הביעור אין בהם חובת ביעור, וכל שזכה בהם אחר הביעור, אינו חייב עוד לבערם, ואוכל מהם ללא הגבלת זמן.
- יז. מקומות שלא נכבשו על ידי עולי בבל אלא על ידי עולי מצרים בלבד, נוהגים שם כל דיני שביעית, ואף חייבים לבער את מה שגדל שם בזמן הביעור [מלבד גזירת ספיחין שלא גזרו במקומות אלו].

- יח.** כשם שחייבים לבער פירות שביעית, כן חייבים לבער דמי שביעית, כלומר, המוכר פירות שביעית, הדמים שקיבל תמורתם נתפסים בקדושת שביעית, וחייב לבערם, וזמן ביעור הדמים הוא באותו זמן של חובת הביעור של הפירות, שבתמורתם קיבל את הדמים.
- יט.** הכובש או המבשל פירות שביעית עם פירות או שאר מוצרים שאינם קדושים בקדושת שביעית, ונתנו פירות שביעית טעם בשאר המוצרים, בהגיע זמן הביעור של אותם פירות שביעית, חייב לבער את כל התערובת, גם מה שאינו קדוש בקדושת שביעית ואף אם הוציא את מה שקדוש בקדושת שביעית קודם זמן הביעור, חייב לבער את שאר התערובת.
- כ.** פירות שביעית שנתערבו במינם, כגון בפירות נכרי או חו"ל שאינם קדושים בקדושת שביעית, כל התערובת קדושה בקדושת שביעית וחייבים לבער את כל התערובת. ואם נתערבו שלא במינם, חייבים בביעור רק אם נתנו טעם.
- כא.** טעם הבלוע שאין בו ממש וכגון הבלוע בכלים, אין עליו חובת ביעור. ולכן אין צריך להגעיל כלים שקיבלו טעם מפירות שביעית.
- כב.** פירות שביעית ממינים שונים, שכבשם בכלי אחד, בהגיע זמן הביעור של כל מין, יבערו. ואם פתח את הכלי קודם זמן הביעור של כל המינים, והתחיל לאכול מהכלי, הרי הכל כמבוער.
- כג.** בקביעת זמן הביעור חילקו חז"ל את ארץ ישראל לשלש ארצות, יהודה, עבר הירדן וארץ הגליל. ואמנם בזמן הזה כל ארץ ישראל נחשבת לאחת, ובפרט שכיום התוצרת החקלאית מועברת ממקום למקום.
- כד.** כאמור, חובת הביעור היא כאשר כלה מאותו מין [מהזן המאוחר של אותו מין] לחיה בשדה, ואזי חייב לבערו מן הבית. ומצוי בשדה הוא בין אם הפירות עדיין מחוברים או תלושים, כל עוד ומצויים לחיה, מצילים מן הביעור. והכילוי מן השדה, הוא בכל אופן שכלה ואינו מצוי לחיה, שאז חייב לבער מן הבית.
- כה.** אוכלים על המופקר ולא על השמור, כלומר אם כלו הפירות משדות ההפקר, חלה חובת ביעור אף אם נותרו בגינות ובחצרות, כיון שאינו מצוי לחיה, שאינה אוכלת מן הגינות [והוא הדין בגדל בחממות]. יבולים שאינם כלים מן השדה כגון עלי הזיתים, עלי הקנים ועלי החרובין, אין להם ביעור לפי שאינם כלים.
- כו.** אילן הנותן פירותיו שתי פעמים בשנה, זמן ביעורו הוא בכלי הפירות של היבול השני כל שהם קדושים בקדושת שביעית.
- כז.** פירות שמניית שאינם קדושים בקדושת שביעית, אינם מצילים מן הביעור, ויש חולקים, והעיקר להלכה נראה כדעה ראשונה.
- כח.** פירות הגדלים במקומות שנכבשו רק על ידי עולי מצרים, מצילים מן הביעור גם בשאר חלקי ארץ ישראל. ואפשר שגם פירות השנה השביעית אף שאין בהם קדושת שביעית וכגון בשדות נכרים, מצילים מן הביעור, אך כל זה אם אינם שמורים מן החיה, שאם הם שמורים אינם מצילים מן הביעור.
- כט.** ירקות באופן שאין בהם איסור ספיחין [כמבואר בשביתת השדה פט"ז], זמן ביעורם כשכלה מן השדה, ואף אם זה בתוך השנה השביעית. ואותם שכלים רק בשנה השמינית, יש לבערם מיד במוצאי שביעית, שאז פוקעת קדושתם - שבירק הולכים אחר לקיטה.
- ל.** אתרוג, יש אומרים שאינו חייב בביעור, מפני שאינו כלה אלא הוא דר באילנו זמן רב. ויש אומרים שזמן ביעורו הוא בחודש שבט, וכך המנהג הנפוץ יותר.
- לא.** פירות שביעית שיצאו לחו"ל באיסור, אין צריך להחזירם לארץ כדי לבערם, אלא מבערם במקומם. וזמן ביעורם הוא לפי הזמן בארץ ישראל.
- לב.** פירות שספק אם הגיע זמן ביעורם, יש לבערם בתחילת זמן הספק, ולא יזכה בהם, עד אחר שיתברר לו שודאי הגיע זמן הביעור, ואמנם לאחר

שהפקיר כדין בתחילת הזמן, יכול להכניס את הפירות בחזרה לביתו בתורת הפקר ומתוך כוונה ברורה שלא לזכות בהם, עד שיתמו ימי הספק. לג. במינים מסוימים כתבו לנו חז"ל את זמן ביעורם, והם: תאנים בחנוכה, תמרים בפורים, ענבים ויין בפסח, זיתים ושמן בשבועות. וכן המנהג למעשה גם בזמנינו, לקיים דין ביעור בערב החגים והמועדים הנזכרים ולשוב ולזכות בזה בו ביום, ובשאר המינים שלא ביארו לנו חז"ל זמן ביעורם, אם יודע בבירור הזמן שהם כלים יבערם בו ביום, ואם לא ידוע הזמן, יבערם בתחילת ימי הספק, ולא יזכה בהם עד שיתברר שהגיע ודאי זמן הביעור וכמבואר לעיל.

טבלת מעודכנת זמן ביעור

רוב התאריכים הם תחילת החשש שכלו הפירות, ועל כן רצוי אם מכניסים לביתו שיכניס בתורת הפקר ושלא יכוין לזכות בזה וכמבואר בהלכות לעיל

שם הפרי	זמן הביעור	שם הפרי	זמן הביעור
אבוקדו	ר"ח אב תשע"ו	משמש	ר"ח אב תשע"ה
אגוז מקדמיה	ט"ו אדר א תשע"ו	נקטרינה	ר"ח טבת תשע"ז
אגוז פקאן	ט"ו טבת תשע"ו	ענבים / יין	ערב פסח תשע"ז
אגוזים-שאר סוגים	ייבוא	פומלה/פומלית	ר"ח סיון תשע"ו
אגס	ר"ח חשוון תשע"ו	פיג'ויה	ר"ח שבט תשע"ז
אוכמניות	ט"ו כסלו תשע"ו	פיטאיה - אדומה	ר"ח חשוון תשע"ז
אנונה	ט"ו אדר א תשע"ו	צבר	ט"ו בשבט תשע"ז
אפרסמון	כ טבת תשע"ו	קומקוואט	ר"ח אייר תשע"ז
אפרסק	ר"ח טבת תשע"ו	קיוי	ר"ח אדר א תשע"ז
אשכוליות	ר"ח אב תשע"ו	קלמנטינה/קליפים	ט"ו אייר תשע"ו
אתרוג	ר"ח שבט תשע"ו	קרמבולה	ר"ח שבט תשע"ז
גויאבה	ר"ח טבת תשע"ו	רימון	ר"ח טבת תשע"ז
דובדבן	ט"ו אב תשע"ה	שזיף	כ חשוון תשע"ו
זית / שמן	ערב שבועות תשע"ו	שסק	ר"ח תמוז תשע"ה
חבוש	ט"ו טבת תשע"ו	שקד	ר"ח חשוון תשע"ז
חרוב	ר"ח אדר א תשע"ו	תאנה	ערב חנוכה תשע"ז
יין	ערב פסח תשע"ו	תות עץ	ר"ח תשרי תשע"ז
ליצי	ערב ראש השנה תשע"ו	תמר	ערב פורים תשע"ז
לימון	ר"ח תמוז תשע"ו	תפוז	ר"ח תמוז תשע"ז
מנגו	ר"ח שבט תשע"ו	תפוח	ר"ח שבט תשע"ז

בברכה
שניאור ז. רווח
ראש המכון

מו"ר הגאון
רבי שלמה משה עמאר
שליט"א

הראשון לציון
ורבה הראשי של
ירושלים עיה"ק תובב"א

חידושים וביאורים על הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק שני

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל

פרק ב

הלכה ה: היתה כל שדהו בית ארבעת סאין, משייר ממנה קצת מפני מראית העין, כדי שידעו הכל שהצאן הטילו בה ונדירה, ולא יאמרו זיבל זה כל שדהו בשביעית.

שרי, וזהו שידעו הכל שהצאן וכו', שלא יאמרו זיבל זה כל שדהו בשביעית.

ב. וכתב בדרך אמונה (ס"ק ל"א) בית ארבעת סאין דהיינו רבוע של מאה על מאה, שבית סאתים הוא מאה על חמשים. ובאות (ל"ב) כתב, אבל אם לא היתה אלא בית סאתים א"צ לשייר, ומ"ש משייר קצת, כתב שם (או' ל"ב) דלא נתנו שיעור רק שיהיה ניכר ששייר קצת.

א. הרדב"ז ז"ל כתב שבמשנה (פ"ג מ"ד) כתוב המדייר שדהו, דמשמע שמכוין לשדה, והרמב"ם ז"ל שינה וכתב העושה דיר [כוונתו להלכה ד' דלעיל], והעושה דייר משמע שכונתו רק לעשות דיר בתוך שדהו, ונמצאו כל דבריו כסדר וחכמה, [וכתב כל זה לישוב מה שהקשה הראב"ד ז"ל בהלכה ד']. אמנם מלשון הרמב"ם שכתב כאן "משום מראה"ע שידעו הכל שהצאן הטילו" וכו', משמע שאפילו שכונתו גם לטובת שדהו, כיון שלא זיבלה בידים אלא על ידי הצאן

הלכה ו: לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית שמא יאמרו לתקן שדהו נתכוון שיסיר ממנה הסלע, ואם התחיל מקודם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים אבנים ברבוע שלש על שלש על רום שלש, כל אבן מהן אמה על אמה ברום אמה, או גדולות מזו, ה"ז מותר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה.

[שלש על שלש הם ט' אמות, ברום שלש, כלומר כל אחת מהתשע יש בגובה שלש אמות, ס"ה כ"ז אמות, ומהם יוצאים ז"ך אבנים שכל אחת מהן בשיעור אמה על אמה].

והר"ש ז"ל שם כתב, וטעמא דמתניתין דלא יפתח, שלא יאמרו לתקן שדהו מכוין שתהיה ראויה לזורעה במוצאי שביעית, א"נ כשחופר לגלות המחצב יאמרו עודד כדי לזרוע, אבל כשיש מקום מגולה שראוי לחצוב ממנו כל כך אבנים, מידע ידעי דלצורך אבני בנין עביד. עו"כ הר"ש שיש מפרשים בתוספתא דשרי אפילו מתכוין לעשות שדהו לצורך מוצאי שביעית, דבשיעור מרובה כ"כ לא חשו למראית העין, וי"מ עוד דלא יפתח אדם מחצב לכתחלה, אלא א"כ יש במה שחצב קודם שביעית כ"ז אבנים וכו', ולא משמע כן בתוספתא. ע"ש.

והפירוש האחרון הוא פירוש הרמב"ם ז"ל שפירש וכשיתחיל לחצוב מהן קודם שביעית, וכמו שכתב בהלכה כאן: ואם התחיל מקודם שביעית וכו'. וצ"ל דסבירא ליה להרמב"ם ז"ל דאפילו יש מחצב עדיין שייך מראית העין, אלא א"כ התחיל לפני שביעית ופיצל ממנו כשיעור הנ"ל. [והפירוש של ר"ע מברטנורא הנז', הוא דלא כהרמב"ם ז"ל, אלא בפירוש הר"ש ז"ל].

וכן הוא במהר"י קורקוס ז"ל שכתב על המשנה, ופירושה לדעת רבנו שלא יתחיל עתה בשביעית לחצוב ממנו, שיאמרו שכונתו להסיר הסלע כדי לתקן הקרקע, וזה אסור בשביעית, אלא א"כ חצב קודם שביעית מקום מרובע שיש בו שלש וכו', וחצב מאותו מקום ז"ך אבנים שכל אבן אמה על אמה, כי כן יעלה התשבורת שלש על שלש הרי תשע ובגובה ג', נמצא ג"פ תשע הרי כ"ז. וכשחצב כן

א. לא יפתח וכו', תנן (פ"ג מ"ה) לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו (בשביעית) עד שיהיו בו שלש מורביות, שהם שלש על שלש על רום שלש, שיעורן עשרים ושבעה אבנים.

ופירש הרמב"ם ז"ל במשנה, מחצב, מקום בתוך שדהו יחצוב ממנו אבנים, מפני שהוא יפה לארץ כשמסיר ממנו הסלע. ג' מורביות, שלשה גלים מן האבנים גבוהים על הארץ, וכשיתחיל לחצוב מהן קודם שביעית, ופסל מהן ז"ך אבן, מותר לו לפסל מהן בשביעית, וכל זה אם לא נתכוין לתקן שדהו, אבל אם נתכוין אסור, עכ"ל.

ורבנו עובדיה מברטנורא ז"ל כתב, עד שיהא בו ג' מורביות שיהיו נגלים מאותו מחצב קודם השביעית, שלש שורות אבנים, שכל שורה מהן שלש אמות אורך ושלש אמות רוחב ברום שלש אמות, שנמצאו שם תשעה אבנים שכל אבן היא אמה על אמה ברום שלש אמות, וכן בכל שורה ושורה, הרי כ"ז אבנים לשלש שורות, ובזה ניכר שהוא מוציאם לצורך הבנין ולא לתקן שדהו. עכ"ל.

ועיין בפירוש ר"י בן מלכי צדק ז"ל, שגם הוא ביאר איך יוצאים כ"ז אבנים מתוך שלש שורות, שיש שם שלשה סלעים שכל אחד מהן יש בו ג' אמות על ג' אמות ברום ג' אמות, שיכול להתחלק לתשעה סלעים של אמה על אמה, נמצא שמשלשת הסלעים יוצאים כ"ז אבנים, שכל אחת מהן יש בה אמה על אמה.

ד"ה שלש וז"ל, ואם כבר התחיל לחצוב ממנו לפני שביעית ופיצל ממנו עשרים ושבע אבנים, מותר לו לפצל ממנו בשביעית, עכ"ל. והן הן הדברים שכתב כאן.

וכתב החזו"א (סי' י"ט סק"ד) שאם התחיל לפני שביעית, אפילו שניחא ליה בתיקון השדה ודעתו לזורעה אחר השביעית, כיון שעיקרו לבנין ותיקון השדה טפל אצלו, התירו חכמים, דכל שעיקר המלאכה אינה לעבודת הארץ אין איסור מה"ת, ולכן התירו חכמים בכה"ג, אבל אם עיקר המלאכה לתיקון הקרקע, ושימוש האבנים טפל אצלו, אסור בכל גוונא. ד"א שם (ס"ק ל"ו). עוד כתב בדרך אמונה שם, משמע דאפילו כונתו רק לאבנים ולא איכפת לו בתיקון הקרקע, מ"מ אסור לפתוח לכתחלה בשביעית.

והנה מ"ש דכל שעיקר המלאכה אינה לעבודת הארץ אין איסור מהתורה, אינו מובן, דאפילו יעשה עיקר עבודתו לתקן הקרקע אינו מן התורה, אולי כונתו דחשיבה חרישה, ואזיל לשיטתו דחרישה אסורה מה"ת, והיה לו לפרש, דרבים חולקים וס"ל דגם בחרישה אין איסור תורה, ועיין מ"ש זה בתחלת פ"א לעיל, וגם שאין זה דרך חרישה, אלא מתקן הארץ שמסיר ממנה אבנים, וזה לכו"ע אינו מן התורה. שהרמב"ם ז"ל (בפ"א ה"ד) מנה את החרישה בין המלאכות דרבנן, וז"ל: כיצד החופר, או החורש, לצורך הקרקע, או המסקל, או המזבל וכו'. ע"ש. והסוברים שמלאכת חרישה היא מדאורייתא, ומפרשים כן גם בדעת הרמב"ם ז"ל, מפרשים דמה שמנה הרמב"ם ז"ל כאן את החרישה עם מלאכות דרבנן, מיירי בחרישה ליפות הקרקע וכיו"ב, ולא שחרש

קודם שביעית, כשחוצב אח"כ בשביעית אין זה נקרא בתחלה, וכ"ש אם הן יותר גדולות וכו'. וע"ש שהזכיר גם דברי ר"ש בפירוש. וע"ש עוד מ"ש בשם פירוש הרא"ש ז"ל, ובמה שנדחקו בפ"י התוספתא, וכתב: ופירוש רבנו מתיישב בלשון המשנה ובטעמו, וציין למה שיכתוב להלן בהלכה ח'.

והרדב"ז ז"ל כתב שהרמב"ם ז"ל כתב ואם התחיל מקודם שביעית, ולפירוש זה אין חילוק אם המחצב היה מגולה או מכוסה בקרקע, וי"מ שאם היה מגולה ממנו כשיעור הנזכר במשנה, אע"פ שלא התחיל בו קודם שביעית מותר לחצוב ממנו בתחלה בשביעית. עו"כ ולכל הפירושים אם נתכוין לתקן השדה אסור. והכי איתא בתוספתא (רפ"ג). ועיין מה שכתבתי לעיל מפירוש הרמב"ם ז"ל במשנה.

עו"כ שם, דנראה שהראב"ד ז"ל הסכים עם הרמב"ם דבעי' שהתחיל קודם שביעית, אע"פ שהר"ש כתב דמהתוספתא לא משמע כן, וכן נ"ל קצת מלשון המשנה דתנן עד שיהיו בו וכו', ולא תני עד שנטלו או שחצבו ממנו [כונת הרדב"ז דמלשון זה משמע כהר"ש ז"ל ודלא כהרמב"ם, דלהרמב"ם היה צ"ל עד שיטלו ממנו]. ומיהו בירושלמי משמע כדברי רבנו ע"ש, וסיים בזה"ל: ופירוש רבנו נראה לפי שהוא להחמיר.

ב. לא יפתח אדם מחצב וכו'. ומרן החזון איש (שביעית סימן י"ט סק"ד) כתב, דאפילו שמוציא מהמחצב רק האבנים הגדולות, ומניח כל הנוגעות בארץ, אסור. ד"א (ס"ק ל"ד).

ג. ואם התחיל מקודם שביעית וכו'. וכן מפורש ברמב"ם בפירוש המשנה

לצורך זריעה. ולפי"ז מי שמוציא סלעים מן הקרקע, גם אם כונתו גם לעבודת הארץ, כו"ע יודי בזה שאין בזה איסור תורה, אבל מדרבנן אסור. כדלהלן.

ד. והנה הרמב"ם בפ"י המשנה כתב שאם נתכוין לתקן השדה אסור, וכ"כ גם הרדב"ז וכנ"ל, וצ"ל מאי שנא מדיר שאפילו מתכוין לטובת השדה הרמב"ם מתיר, וי"ל דדיר שלא עושה בידים אלא ע"י הצאן, מותר אפי' מתכוין גם לטובת השדה, אבל כאן זה חמור שחוצב בידיו ובכליו.

ה. ואם התחיל קודם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים וכו', כלומר שהתחיל וגם פצל ז"ך אבנים וכו', קודם השביעית, בזה אמרו הרי זה מותר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה. וכ"כ בדרך אמונה (ס"ק ל"ז).

עו"כ בד"א (שם ס"ק ל"ח) ברבוע שלש על שלש ברום שלש, לכאורה משמע דדוקא שהיו מסודרים בסדר הזה מותר, שאז ניכר שחוצב לבנין, וצ"ע. עכ"ל. ואילולי דב"ק, הייתי אומר שלא הסדר והצורה הם שקובעים בזה, אלא נתנו שיעור בדבר כמה צריך לחצוב ממנו קודם השביעית, שיהיה מותר להמשיך לחצוב ממנו בשביעית, ואמרו ששיעור החציבה שיהיה בגודל שלש על שלש ברום שלש, שזה נותן ז"ך אבנים שכל אחת מהן שיעורה אמה על אמה ברום אמה, מפני שצריך שיהיה ניכר מתוך מעשיו שאינו עוקר האבנים לתיקון הקרקע, אלא שהוא צריך האבנים לבנין, משום כך אמרו הגודל של כל אבן, שכן דרך הבונים

שמשתמשים באבנים בגודל שוה ליופי הבנין וחוזקו, וע"כ אמרו במשנה עד שיהיו ג' מורביות וכו', כלומר שיהיה כדרך החוצבים שעובדים בשיטתיות שיוכלו להמשיך ולחצוב עפ"י סדר מתוקן, אבל אם מסיר אבן אחת מצד זה ושנים מצד אחר וכו', עדיין לא ניכר ממעשיו שאכן הוא עושה את זה לצורך בנין, לכן נתנו שיעור האבנים שצריך לחצוב קודם השביעית, והוסיפו שזה צריך להיות בדרך מסודרת שיהיה ניכר שלחצוב האבנים מכיין.

והנה מלשונו של רבינו עובדיה מברטנורא ז"ל, שהבאתי לעיל (בהלכה זו אות א), משמע שמצריך שהחציבה של ז"ך אבנים תתגלה לפני השביעית. כיע"ש. ואולם מפירוש המשנה להרמב"ם ז"ל לא נראה כן, שכתב: וכשיתחיל לחצוב מהם קודם השביעית ופסל ז"ך אבנים, מותר לו לפסול מהן בשביעית. עכ"ל. הרי שלא הקפיד אלא שיפסול ז"ך אבנים קודם השביעית, אבל לא הצריך שיתגלו קודם. ואחר שחצב ז"ך אבנים קודם השביעית מותר להמשיך לפסל מהם גם בשביעית. ועדיין צריך להתישב בדבר.

[ועיין עוד שם בד"א, במה שכתב בשיטת הר"ש ז"ל ושיטת הרא"ש ז"ל, שיש להם שיטות אחרות בזה. ועיין לעיל במה שכתבתי בה].

ואין להקשות מאי שנא בדיר שהתיר אפי' מתכוין לטובת השדה וכנ"ל. די ש לומר בדיר הזיבול נעשה ע"י הצאן, וכאן חוצב בידיו ומתקן השדה.

הכנת משחות ותרופות לצרכי קוסמטיקה מפירות שביעית ומצמחים שונים הקדושים בקדו"ש

טו אייר תשע"ה

לכבוד
מר ליאור גריין
חב' לבונה- קוסמטיקה טבעית
שלום וברכה!

לשאלתך אודות מוצרי קוסמטיקה טבעיים המכילים תוצרת חקלאית מהפירות
עצמם, או שמנים אתריים הממוצים מהצמחים השונים, ושאלתך לגבי קדושת
שביעית במוצרים הללו.

הנה ראשית ברצוני להבהיר, כי אם הרכיבים קדושים בקדושת שביעית, השאלה
איננה רק אם המוצר הסופי קדוש בקדושת שביעית, אלא אם בכלל מותר
לעשות את המוצר הסופי, שהרי יש לזכור את הכלל ההלכתי שמוצר הקדוש
בקדושת שביעית אסור לעשותו "מלוגמא" – תרופה, שנאמר: "לאכלה" – ודרשו
חז"ל – ולא למלוגמא [תרופה]. וכן פסק הרמב"ם בהל' שמו"י פ"ה הי"א, שאין
עושין ממאכל אדם מלוגמא, אך עושים ממאכל בהמה מלוגמא לאדם ולא
לבהמה, ומקור לימוד זה הוא מהגמרא בסוכה (דף מ ע"ב) וכבר ביארנו בארוכה
בספר שביתת השדה (פ"ט הערה 15) שלמעשה אין קדושת שביעית במלוגמא,
וכדברי הגמ' שם, יצאה מלוגמא שאינה שוה בכל אדם שאינה ראויה אלא
לחולים, ולכן כתבנו שויטמינים לבריאים היו שוה לכל נפש, ולכן יש בהם
קדו"ש, וממילא הסקנו שם מצמחים העומדים רק לרפואה לחולים, אין בהם
קדו"ש, ומותר לעשות מהם תרופות, וממיני מאכל אסור לעשות תרופה, אך אם
עשה תרופה לחולים ממיני צמחים שיש בהם קדו"ש, לאחר העשייה אין בזה
יותר קדו"ש כיון שמלוגמא אין בה קדו"ש, משא"כ אם עשה מצמחים אלו,
ויטמינים שעומדים גם לצורך בריאים, קדו"ש נותרת בהם. ואמנם הבאתי
שכתבו בס' כרם ציון (הל"פ פי"ג הי"ז) שאסור לעשות ויטמינים אף שהבריאים
גם רגילים בזה שלא היו שוה לכל נפש, ע"כ. ולדבריהם צריך לומר שאם עשו
ויטמינים לא יהיה בזה קדו"ש כדין תרופה שאינה שוה לכל נפש. אולם לענ"ד
אף שאין הכל רגילים בזה מ"מ זה שוה וראוי לכל נפש ולא דוקא לחולים ולכן
יהיה בזה קדו"ש, וכמו שביארנו בזה באריכות שם בפרק תשיעי, אלא שאסור

לעשות זאת מהראוי למאכל אדם דהוי הפסד ושינוי מברייתו של המאכל, [ואין לומר שקבוצת האוכלי ויטמינים עשו זאת כדרכו בכך, שאין זה כך אלא דינם כצמחונים וכיו"ב שאין מנהגם גורם דרך שימוש וכמבואר שם בפ"א סעי' ג'] כ"ז הוא הנלענ"ד.

אולם כאמור ממאכל בהמה שרי לעשות תרופות לאדם וכפי שנפסק ברמב"ם שם, ואע"ג שבמאכל בהמה יש קדו"ש ובמלוגמא אין, מ"מ מותר לעשות כיון שזה חשיבות לעשות ממאכל בהמה לצורך האדם, ומותר להפסיד מאכל בהמה לצורך רפואת האדם, וביארנו הדין בפ"ט שם, וכ"כ מרן בכס"מ (פ"ה ה"כ) ואע"ג שכתב שם שני תירוצים לענין מרחץ, מ"מ לענין מלוגמא נראה שפשוט לו שמותר לעשות מלוגמא אף שמפסיד מאכל הבהמה, ומלבד זאת בפ"א (סעי' מ) כתבנו שהעיקר כתי' השני של מרן הכס"מ, וכן העיקר להלכה, ומ"מ אסור לעשות ממאכל בהמה תרופה לבהמה וכפי שפסק ברמב"ם שם, וצמחים שאינם עומדים אלא לתעשיית התרופות, ברור שאין בהם קדו"ש וכפי שביארנו שם בפרק תשיעי סעי' י. ומכל מקום אם עבר באיסור והכין תרופה ממאכל אדם, יהיה מותר להשתמש בזה, וכפי שביארנו שם בפרק תשיעי בהערה 15. אלא שיש לקונסו שיאכל כנגדן, ונבאר זאת עוד לקמן.

ובדומה לזה כתבנו לגבי תעשיית הסבונים (שם בפ"א סעי' לד), שמיני צמחים שאינם למאכל אלא משמשים הם בתעשיית הסבונים, קדושים בקדושת שביעית, ומותר לעשות מהם סבונים לכתחילה, אולם שמן של שביעית אסור להשתמש בו לתעשיית הסבונים, כיון שהוא מוציאו מכלל מאכל, ולא התירו סיכה אלא בשמן כמות שהוא. ואם עבר ועירב שמן באיסור, הסבון קדוש בקדושת שביעית, אך מותר להשתמש בו, שסיכה הותרה בשביעית. ומקור הדין הוא מהרמב"ם (שם פ"ה ה"ו) שהשימוש בשמן הותר רק כדרכו, אך אסור לפטמו [לערב בו בשמים ותבלין], ומבאר הרמב"ם בהל' תרומות (פ"א ה"ג) שהטעם כיון שהוציאו מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה, ע"כ. וביאורו שגורם לשמן שלא יהיה ראוי אלא למשחה בו, אך לא לאכילה וזה אסור. ולפי"ז גם לעשות סבון משמן אסור. ומ"מ נראה דפשוט שאם עושה ממנו סבון, הוא קדוש בקדושת שביעית, כיון שסו"ס הוא נשאר ראוי לסיכה, שהוא מהשימושים של פירות שביעית, ולכן הוא נותר בקדושתו, והשימוש בו מותר, וכדין משרה וכביסה, [כפי שביארנו שם בסעיף לה], שמחד אסור לעשות כביסה מיין ופירות שביעית, כיון שהכביסה אין הנאתה וביעורה שוה, ומ"מ מצמחים המיועדים לכביסה יש קדו"ש ומותר השימוש, וכבר ביארנו ביארנו בכמה מקומות [ראה בפ"ט בהערה 10, ובפ"א שם ועוד] את דעת מרן הכס"מ שיש קדו"ש כיון שאין זה עצים ומיועד לשימוש האדם, ומאידך מותר השימוש אפ"י שאין הנאתו וביעורו שוה, כיון שתנאי זה לא נאמר אלא בהיתר שימוש במאכל. וא"כ ה"ה בנידו"ד, שהשמן עומד למאכל, מותר לסוכו וכדינו, אולם ברגע ששינהו לסבון באיסור, הרי לפנינו דבר שנפסל ממאכל אך עומד לשימוש האדם המותר ולכן הוא קדוש בקדו"ש מצד היותו מיועד לשימוש האדם, ומותר לסוך ממנו כיון שהוא שימוש המותר. ואמנם בהאי דינא דסבון ראיתי להגר"נ קרליץ שליט"א שכתב (חוט השני עמ' רמג) שסבון שנעשה באיסור אינו קדוש בקדו"ש כיון שאין הנאתו וביעורו שוה, שכיון

וסיכה ושטיפת הגוף הם פעולות נפרדות לא מיקרי דבר אחד, וההנאה איננה אלא אחר שירחץ עצמו במים להעביר הסבון, והגוף נשאר נקי. עכ"ד. ולענ"ד יש להעיר, שהרי שטיפת הגוף איננה ההנאה המדוברת, אלא השלמת התוצאה של ההנאה העיקרית, שהרי ההנאה העיקרית היא הנקיין, והוא נעשה בזמן הסיכה שמנקה את גופו, רק שאין טעם להשאר נקי עם הסבון, לכן הוא מורידו, אך הנאתו הוא מהנקיין והורדת הלכלוך והשומן שמתבצע בזמן הסיכה. ומה גם שכל הפעולה נעשית בזמן מועט כ"כ שא"א לצמצם, ודוקא לענין כביסה שזה אחר כמה ימים אין נקרא הנאתו וביעורו שוים. ואמנם במקו"א וראה שם בפ"ט הערה 16) הבאתי שמו"ר הג"ר שמו"ע שליט"א בתשובתו שבכרם שלמה זרעים ח"ב ענייני שביעית סי' ח-ט, כתב בתו"ד על מה שהערתי על דברי חוט שני בענין הנאתו וביעורו שווה לגבי הסבונים, והעיר על דברי בזה"ל: "ולא הבנתי דברי כב' בזה, איך אפשר לומר שהעיקר הוא הסרת הלכלוך וכו', וזה נעשה בסיכת הסבון וכו', וכי יש אדם שיסכים לנקות גופו בסבון אם יודע שאין לו מים לשטוף עצמו ויצטרך להשאר עם הסבון, וכדאי בזיון וקצף העולה מאותו סבון, והוא יפריע לו הרבה יותר מן הלכלוך. ובאמת שהשטיפה היא השלמת הנקיין ועיקרו, ולא איזה דבר שולי, אלא עיקר הנקיין הוא במים בהם משתטף, וכדי להסיר גם השומנים הנדבקים לגופו. ודומה לרוחץ כלי ונותן חומרים חזקים וחריפים להסיר שומנים דבוקים, או להסיר הכתמים החזקים מהבגדים דודאי אין זה עיקר הנקיין וסיומו אלא כששטוף במים, דאם יניח הכלי עם הסבון שעליו לא יוכל להשתמש בו כלל, והוא גרע טפי מאשר היה לפני נתינת הסבון ושאר חומרים, גם בנקיין הגוף הדבר כן ופשוט". אולם כתבתי בהערה שם שלענ"ד מה שפשוט למור"ר שליט"א, לי עדיין צריך בירור, שהרי כו"ע יודו שהצורך בסבון הוא להשיר הלכלוך, וכו"ע מודו שעם הסבון יורד כל הלכלוך, ובכך מתמלא רצונו של השוטף, אלא שעדיין להסיר מגופו הוא צריך שלב נוסף ואז יש השלמת ההנאה, ואדרבה בימינו שהצליחו למצוא סבון ג'ל שאין צריך שטיפה אח"כ הם מתפארים בפיתוח זה, כיון שהחשוב הוא הנקיין, והמים בעקבותיו הם דבר משני, כך שלכאורה עיקר ההנאה הוא הנקיין וזה הושלם עם השטיפה בסבון, ורק השלמת התוצאה מתבצעת ע"י המים, ובפרט בימינו שחלק חשוב מהסבונים הוא תוספת ריח, ומינרלים, שהם מגיעים אל האדם עם השימוש בסבון, ושם ההנאה היא עם השימוש בו ולא בשטיפה של המים. ועל כן לענ"ד נראה שאכן זה חשיב הנאתו וביעורו שווה, וכמבואר שם. ועוד כתבתי שם להדגיש, שכל מה שכתבנו לדון הוא אודות הסבון לשטיפה, אולם יש לזכור כי לשאר סוגי השימושים כגון המשחות למיניהם, שם המשחה נספגת ישר לגוף ובוודאי שאיננה צריכה שטיפה, וכו"ע יודו שהנאתו וביעורו שווה. אך בלא"ה לענ"ד הכא אין שייך למעט כלל, אף אם הסבון אין הנאתו וביעורו שוים, כיון שהסבון המונח לפנינו הוא כבר אינו מידי דאכילה ובכה"ג כבר כתבנו שלדעת מרן הכס"מ אין כל צורך להנאתו וביעורו שווה לענין היתר השימוש וק"ו לענין תנאי חלות הקדושה שהרי אינו עצים וכמבואר לעיל בדעת הכס"מ, ולכן העיקר להלכה שהסבון מחד קדוש בקדו"ש ומאידך מותר לרוחץ בו.

ומכל מקום ברור הדבר שגם כסיכה בפני עצמו לא התירו אלא בדבר שדרכו בכך כגון שמן שעומד גם לסיכה [וה"ה בזה"ז ודלא כמי שחשש להתיר בימינו], אולם סיכת הפנים עם לימון או אבוקדו אינו חשיב דרכו בכך, הגם שיש מיעוט אנשים שנוהגים כן, אולם אם בדיעבד עבר וייצר משחה או חומר לשטיפת פנים מפירות שביעית שאין דרכם בכך, הרי שעבר איסור, כיון שאין הפירות עומדים לכך, ואפי' בשמן שהותר לסוך, אסרו לפטמו וכמו שביארנו לעיל, זאת ועוד שלא הותר שימוש בראוי לאכילה אלא שהנאתו וביעורו שוה וכאן ביעור הפרי בזמן עשיית המשחה, והנאתו אינה אלא עד שיסוך, ודמי לכביסה בפירות שביעית שאסור כמו שפסק הרמב"ם בפ"ה ה"י, ואע"ג שמיני כבסים יש בהם קדו"ש ומותר בשימוש, כבר כתב מרן הכס"מ שהשימוש מותר כיון שאין תנאי של הנאתו וביעורו שוה אלא במיני אכילה, ולעצם סיבת חלות הקדושה, אין כלל צורך בתנאי של הנאתו וביעורו שוה, כיון שמדין שביעית מתמעט רק עצים וכיו"ב, אך דבר שלשימוש האדם לעולם קדוש, וכמו שביארנו לעיל בארוכה שם (בפ"ט הערה 10), ובכל זה יהיה נפ"מ שבדברי מאכל כגון אבוקדו וכיו"ב הקדושים בקדו"ש שכתבנו שאסור לסוך בהם, וכן אסור לעשות מהם משחה, מכל מקום אם כבר עשה משחה מפירות אלו הראויים למאכל, נראה שאין קדושת שביעית פוקעת, כיון שסו"ס זה ראוי לסיכה שהוא תשמיש המותר לאדם בשביעית, ובדיעבד יהיה מותר להשתמש בו ככל דברים שאסור לעשות ועבר ועשה, אלא שעדיין יש מקום לחלק בין אם המשחה עומדת כמות שהיא ולא פגומה, לבין אם היא נפגמה מחמת חומרים נוספים חריפים הפוגמים אותה למאכל, ונבאר עוד להלן.

ובסוגי צמחים שאינם פסולים מאכילת אדם אך בפועל עומדים כמעט אך ורק לתעשיית התמרוקים, שמן, משחות, כגון צמח החוחובה, כבר כתבתי לדון בזה בשו"ת חלקת השדה ח"ג (שביעית סי' ז-ח) ולמעשה כתבתי שיש בצמח זה קדושת שביעית כיון שהרי קי"ל להלכה שאף צמחים העומדים לשאר שימוש בני אדם שאינם מאכל חלה עליהם קדושת שביעית, וכמו ששינונו במשנה שאף מה שהוא ממין הצובעים – לצביעת האדם וכלי תשמישו – יש בו שביעית. וה"ה במינים העומדים למאור או רחיצת האדם וכיו"ב, וכמו שפסק הרמב"ם להלכה בהל' שמו"י פ"ה ה"א ואילך. אלא שמותר להשתמש בכל דבר את השימוש הראוי לו, וכו'. ואם ישאלך אדם שלכאורה התנאי הראשון שצריך שיהיה הנאתו וביעורו שווה, וא"כ היה מקום לומר שבנידו"ד אין הנאתו וביעורו שוה כיון שהביעור הוא בזמן יצור הקוסמטיקה וההנאה היא בזמן המריחה על הגוף. אולם, כפי שנאמר לי לגבי תעשיית שמן החוחובה, המיצוי הוא מהצמח ללא כל תוספות, [להבדיל מהמשחות ושאר המוצרים], וא"כ הוא עדיין לא מבוער, ורק בזמן מריחתו הוא מתבער. ולכאורה הנאתו וביעורו שווים. ואע"ג שההנאה היא התוצאה שבאה לאחר זמן, מ"מ מיד העור נהיה רענן יותר, ואף שאפשר שיש זמן מועט ביניהם, מ"מ א"א לצמצם עד כדי כך, וכמו שכתבתי לעיל לגבי הסבון. זאת ועוד כבר כתבתי בכמה מקומות וכו' לעיל, שדין זה דהנאתו וביעורו שווה לדעת מרן הכס"מ נאמר בעיקר בעצים שאין שמושם מוגדר כתועלת לאדם, אך שאר מיני צמחים המשמשים לתועלת, כגון מאכל, סיכה,

צביעה, כיבוס ועוד, לעולם קדושים הם בקדושת שביעית אף שפעמים אין הנאתם וביעורם שווים. וכתבתי שם שכן העיקר בדעת רבינו הרמב"ם ומרן הכ"מ. וא"כ צמח החוחובה, אף שאפשר שאין הנאתו וביעורו שוים מכל מקום יש בו קדושת שביעית.

אלא שכאמור לעיל יהיה מותר לעשות ממנו מוצרי קוסמטיקה כיון שהוא עומד לכך, וקי"ל "לכם – לכל צרכיכם", ויהיה מותר להפיק מוצרי סיכה ושמן מצמח זה, אלא שיש לשומרו בקדושת שביעית. אלא שכתבתי שם שלמוכרו לציבור לכאורה אין כל מקום להיתר כיון שזה קדוש בקדושת שביעית, ואסור בסחורה, ואמנם אה"נ אם עירב חומרים נוספים כגון כימיכלים, לכאורה ביעורו קודם הנאתו, וממילא לסוברים שגם על כה"ג נאמר הכלל, אז הופקע מזה קדו"ש, אולם אי נימא שתנאי זה איננו אלא בעצים וכיו"ב, אז עדיין אין זה מונע מהקדושה, ולכן אם המטרה היא סיכה, מטרה זו נותרה, וממילא זה נשאר בקדושתו וקעין מה שכתבנו על הסבון, ואם אין זו המטרה, ובעירבוב עם הכימיכלים פסלתיו מן המטרה, בכה"ג אכן הוא הפקיע מקדושת שביעית, אלא שודאי אסור לעשות כן לכתחילה, ואם עשה יש לקונסו, וכמבואר ברמב"ם בהל' שמו"י (פ"ו ה"י) לענין הסך כלים בשמן שביעית, היינו שיוציא מממונו ויקנה חולין כאותו שיעור, ויאכלנו בקדו"ש. כך בנדו"ד יוציא מממונו שיעור המאכל אדם שהשתמש בו למוצרי הקוסמטיקה ויאכלנו בקדו"ש.

נמצאנו למדים:

א. צמחים המיועדים למאכל אדם, אסור להשתמש בהם לתעשיית הקוסמטיקה, המשחות וכיו"ב אף שהוא לצורך אדם [ונראה שצמחים העומדים למאכל בהמה, הגם שהם קדושים בקדושת שביעית, יהיה מותר לעשות בהם צרכי אדם וכפי שהותר במלוגמא].

ב. אם עבר ועשה מהם משחה או כל כיו"ב, ופגמו מאכילת אדם בזמן הייצור, הרי שהפקיע ממנו קדושת שביעית, והמוצר מותר בשימוש, אולם החברה המייצרת, אסור לה לעשות כן, ואם עברה ועשתה, יש לקונסה לאכול כנגדן [=היינו שיוציא מממונו ויקנה חולין כאותו שיעור, ויאכלנו בקדו"ש].

ג. צמחים העומדים לשימוש לצרכים אלו, הם קדושים בקדושת שביעית, אולם מותר לעשות מהם מוצרי קוסמטיקה אלו, אך זה נותר בקדושתו, ואף שכעת זה משחה לצורכי סיכה, עדיין לכך הוא עומד, והוא נותר בקדושתו. ואסור לחברה להסתחר בזה מפני קדושת שביעית שבזה, אלא בדרכים המותרות [וראה בשביתת השדה פי"א הערה 34, שכתבתי שאם מעורבבים גם חומרים נוספים במשחה, הוי כעין הבלעה, ויהיה מותר לקונה לרכוש משחה זו, הגם שיש בה מרכיב הקדוש בקדו"ש, וכל המוצר עדיין בקדושתו, כיון שסיכה היא שימוש שהותר לצורך האדם, מכל מקום לגבי סחורה הוי קונה בהבלעה ויהיה מותר], כ"ז הוא הנלענ"ד.

בברכה

שניאור ז. רווח

גבול צפון של ארץ ישראל ודין עכו וכזיב

[המשך מהגיליון הקודם]

ח. ועי' תוס' הרא"ש גיטין (דף ז:), הקשה ה"ר יחיאל דבתוספתא דפרק בתרא דאהלות מיתניא איפכא דקתני היה הולך מעכו לכזיב ימינו למזרח הדרך טהורה למערב הדרך טמאה, ותירץ ה"ר יעקב מקינון דברייתא דתוספתא מיתניא למסקנא דשמעתין¹ דאמרי' רצועה נפקא מעכו לכזיב לצד צפון והיא מארץ ישראל ויש שני דרכים לשני צידי הרצועה אחת מלמעלה לצד המזרח ואחת מלמטה לצד המערב, וברייתא דהכא מיירי במהלך מלמעלה במזרחה של רצועה ובתוספתא מיירי בהולך מלמטה למערבה של רצועה.

וכן תירץ הר"ש באהלות (פי"ח מ"ט) דיש שתי דרכים לשתי צדי הרצועה אחד לצד מזרח ואחד לצד מערב. וברייתא בגמרא דגיטין מיירי בהולך בדרך שבצד מזרח והתוספתא מיירי בהולך בדרך לצד מערב, ע"ש.

וכן הוא בספר כפתור ופרח פרק יא (עמוד רעו, מהדורת לונץ) כתב: בפירוש רצועה נפקא נתחלפו בה רש"י ז"ל והרמב"ם, שרש"י ז"ל פירש שרצועה קצרה יוצאה מעכו והיא רצועה מא"י הולכת לכזיב, וא"כ צדדיה חו"ל, ולר"מ מצאתי בפירושו בכתב ידו במצרים שפירש הפך זה, שארץ ישראל הולך כלה עד כזיב, אלא שמכזיב תצא רצועה אחת מארץ העמים הולכת עד עכו וכל צדדיה ארץ ישראל. התוספתא מסכת אהלות (פי"ח, הי"ד) אומר הפך גמרינו, ההולך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וכו', ויש לתרץ שאותה רצועה לה שני דרכים אחת אל השפה המזרחית, ואחת אל השפה המערבית ועכו מכבוש עולי בבל הוה וכמו שהתבאר כו', עכ"ל כפתור ופרח.

¹ דבאמת לפי הו"א בגמ' דכזיב במקצוע מזרחית של א"י אין מקום לדברי התוספתא.

וזה היא צורתה: (ציור 4)

ט. מיקום העיר עכו

והנה בדברי הרע"ב מבואר דעכו קאי במקצוע צפונית מזרחית של ארץ ישראל, וכן פרש"י גיטין (דף ז:). ד"ה מימינו למזרח הדרך, דעכו קיימא בגבול מזרחה של ארץ ישראל, ובהו"א חשבה הגמרא שם דעכו קיימא בגבול מזרחה של ארץ ישראל משוך ממקצוע צפונית יום או יומים לצד מדברי המשנה ריש גיטין (דף ב.). דעכו כצפון דמשמע דמעכו מתחיל מדינת הים, ותירצה הגמרא אמר אביי רצועה נפקא, ופרש"י לעולם עכו בצפון ריבועא דא"י היא אלא שרצועה קצרה יוצאת עוד מעכו לצד צפון והיא מא"י:

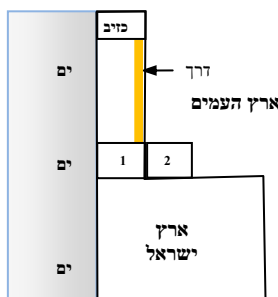
וכן נראה בדברי הר"ש דעכו אינה יושבת ממש על הים אלא משוכה במזרח, אבל עי' בחי' הרמב"ן והריטב"א וחידושי הר"ן בגיטין שם (דף ז:). שהעירו דהא ידוע שעכו על שפת הים הוא וכך אמרו בפסיקתא (פסיקתא רבתי פרשה ח' ג' פסקא והיה בעת ההיא) קול צעקה משער הדגים זו עכו שנתונה בפייהם של דגים.

גם הגר"א בשנות אליהו (פ"ו דשביעית מ"א) הרבה להשיב על דברי רש"י הר"ש והרע"ב והוכיח דודאי עכו וכזיב וכן הר ההר כולם עומדים על הים במערה של ארץ ישראל, וע"ש בשנות אליהו דג' הגמ' דידן הטעתו לרש"י לומר כן.²

י. וע"ש בחי' הרמב"ן שסיים, אבל כך אני אומר מתוך הדוחק דמעיקרא קס"ד דעכו לצפון ארץ ישראל היתה וא"י מרובעת מאותו הצד ומעכו ואילך ועכו בכלל חוצה לארץ, והיינו דתנן ועכו כצפון אלמא לאו מארץ ישראל היא, והשתא אמרינן דרצועה נפקא מארץ ישראל לצפון לצד מערב ובה חצי עכו ונמשכת אותה רצועה עד כזיב, וחצי עכו חוץ מאותה רצועה לצפון ארץ ישראל ובה שנינו במשנתנו מעכו ולצפון ועכו כצפון, והדרך שמעכו לכזיב ממוצעת בחצי עכו³ ומכוונת מעכו לכזיב והמהלך בה ימינו למזרח הדרך טמאה שמאלו למערב הדרך טהורה שהיא אותה רצועה שיוצאה מארץ ישראל וכו', ע"ש.

וכן הוא בחי' הריטב"א דמחצית עכו היתה משוכה ממזרח למערב הרצועה כנגד כל רוחב הרצועה ועומדת על שפת הים ומחציתה האחרת לצד מזרח בחו"ל ועומדת בצפון עיקר א"י ממש, ועל המחצית השני אמרו במשנה דעכו כצפון, שהיא עצמה ממדינת הים, ע"ש. וכן ביאר המאירי סוגיית הגמרא גיטין שם דעכו במקצוע צפונית מערבית אלא דרצועה נפקא מעכו לכזיב מצד הצפון, ע"ש.

וזו היא צורתה (ציור 5)

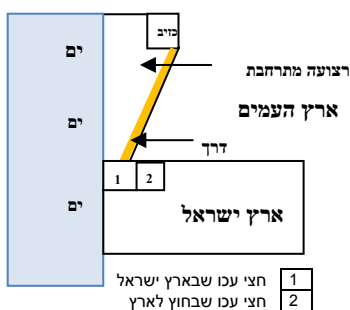
1	חצי עכו שבארץ ישראל
2	חצי עכו שבחוץ לארץ

² אולם התזו"א שביעית (סי' ג ס"ק לב) תמה על הגר"א דהא רש"י והר"ש לא כתבו אלא שהן במזרחה של רצועה אבל לעולם הרצועה במערב בחלקו של אשר, ע"ש.

³ והא דמשמע ברמב"ן דעכו היתה חצויה לשני חלקים חלק א' בארץ וחלק א' בחו"ל, כן כתבו התוס' על המשנה ריש גיטין (דף ב.) ועכו כצפון ומשמע דעכו בחו"ל קיימא, וכתבו התוס' דאע"ג דכבשוהו עולי בבל כדאמר בסוף כתובות (דף קיב.) רבי אבא הוה מנשק כיפי דעכו (וא"כ מארץ ישראל היא), ובפרק מי שאהזו (לקמן דף עו:) פריך, למימרא דעכו לאו מארץ ישראל הוה הא כי הוה מפטרי רבנן מהדדי בעכו הוה מפטרי מהדדי לפי שאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ, אומר ר"ת דלא קשה מידי דעכו היתה חציה בארץ וחציה בחו"ל כדמוכח בירושלמי, והכא (במשנה) מיירי באותו צד שבחוצה לארץ, וכן תירצו הרשב"א והריטב"א³ והידושי הר"ן (דף ב. ודף ז:). ושם בתוס' ורשב"א (דף ב.) מבואר דהיוצא מארץ ישראל פוגע תחלה בעכו שבארץ ישראל [ולפ"ז חצי עכו שבארץ ישראל מקיפה חצי עכו שבחו"ל מצד הדרום, כך שהיוצא מארץ ישראל לכוון צפון פוגע תחלה בחצי עכו שבארץ ישראל].

יא. ועי' חדושי הר"ן (דף ז'): דעכו חציה א"י וחציה חו"ל ורצועה זו צרה במקום עכו ומתרחבת והולכת עד כזיב באלכסון, משמע שהבין דהרצועה כנגד עכו המערבית שהיא מארץ ישראל ומתרחבת הרצועה ומגיעה עד כזיב שהיא במזרח צפון של אותה רצועה. ונראה דהוצרך לזה משום דע"כ אותה רצועה קצת רחבה היא במערב הדרך ואי יוצאת רק כנגד חצי עכו המערבית שהיא מארץ ישראל אם כן צרה היא מאד מצד מערב ואין טעם להתייחס כלל לרצועה צרה כל כך אלא ודאי שמתרחבת הרצועה בהמשך עד שהיא מגיעה לכזיב.

וזו צורתה (ציור 6)

[המשך בס"ד בגיליון הבא]

ביאורים והערות על סדר הרמב"ם הלכות שביעית

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל

פרק ראשון

הלכה יג. החורש את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו. ואם מת יזרענה בנו.

א. לשון רבינו "החורש כו' או נרה או זבלה" שונה מלשון המשנה, וכן בהלכה הבאה כתב "המעביר קוצים" כו', ולשון המשנה "שדה שנתקווצה כו' שנדיירה" כו', בפשוטו משמע בכל אופן שנעשית מלאכה זו בשדהו אפי' ע"י גוי. אבל לשון רבינו משמע דוקא חרש וזיבל ישראל בעצמו קנסוהו, אבל אם עשה ע"י גוי לא קנסוהו.

ב. לשון רבינו "או זבלה", אינו כלשון המשנה בפ"ג מ"ב "שנדיירה", שהוא מלשון דיר וסהר. ע"ש. וס"ל שלשון מושאל הוא במשנה, וגם בפיה"מ כתב, "נדיירה, טופלה בזבלים, והוא נגזר מלשון דיר". ע"ש. ונראה שגם כאן אין כונתו לאפוקי זיבלה ע"י גוי, אלא טעמו משום שלדייר ע"י צאן מותר לכתחילה בתנאים מסויימים גם אם מכון

אבל י"ל שלא משום הכי שינה לשון המשנה, אלא משום שהגמ' בבכורות ל"ד ע"ב חוקרת האם קנס זה הוא בעל השדה או על ממונו של בעל השדה, ונפק"מ אם מת אם קנסו בנו. ע"ש. וכיון שפסק רבינו שלא את ממונו קנסו אלא את בעל השדה, ואם מת יזרענה בנו, לכן שינה וכתב החורש או המזבל כו', לומר שקנס זה על בעל השדה הוא, [ולכן כתב

לזבל על ידי זה, כמבואר להלן פ"ב ה"ד במהר"י קורקוס, ושינה כאן הלשון משום שס"ל שהמדייר, גם אם אינו בתנאים המותרים הנזכרים שם, לא קנסוהו, כיון שאינו מזבל בידים.

ונ"ל שהזיבול המקובל כיום, ע"י דשן מיימי שנמצא במיכל, ובשעה שרוצים לדשן פותחים ברז ועובר הדשן לשדה עם מערכת ההשקיה, הגם שאינו מזבל בידים, אין לדמותו למדייר, כיון שהדרך המקובלת לדשן כך היא, וכמ"ש לעיל הלכה ד' אות ג' בס"ד.

ג. טיבה ונתנה לאחר במתנה, כ' מהריט"א ז"ל בהל' בכורות פ"ה אות מ"ג או"ק ד', שפשוט הוא שכיון שהלקוח אסור לזרעה, הוא הדין מקבל מתנה, דמתנה כמכר, דהא

מתהני נותן בטובת הנאה כו'. ובערוך השלחן הל' שמיטה סי' י"ז אות ג', כתב, יראה לי שיכול ליתנה לאחר שיזרעה, כיון שאינו נהנה מזה שנתנה בחנם, שאסרוהו להחכירה, שזהו בשכר, כו'. עכ"ד.

והנה בב"מ צ' ע"ב, מבואר שאם סרס גוי בהמת ישראל בהערמה, קונסין אותו ומוכרה לישראל אחר, או לבנו גדול, אבל לבנו קטן נחלקו אמוראי אי שרי למוכרה, ופסק רבינו ז"ל בהל' איסור פט"ז הי"ג, והשו"ע באה"ע סי' ה' סע' י"ד, שאינו מוכרה לבנו קטן ולא נותנה לו במתנה. משמע שמתנה כמכר לענין קנס, והיכא שקנסו במכר קנסו גם במתנה, כד' מהריט"א. וצ"ע.

הלכה טו. הטומן לפת וצנונות וכיוצא בהן בשביעית אם היו מקצת העלין מגולין אינו חושש ואם לאו אסור. הטומן את הלוף וכיוצא בהן לא יפחות מארבע קבים על גובה טפח וטפח עפר על גביו, וטומנו במקום דריסת האדם כדי שלא יצמח. ומותר למרס באורז בשביעית אבל לא יכסח.

א. הריבמ"ץ והר"ש ז"ל בסופ"א דכלאים כתבו שמדובר בטומן בששית ונכנס לשביעית, וקמ"ל שאין בו משום איסור ספיחין. אבל רבינו כתב הטומן כו' "בשביעית". ובפיה"מ כתב: אין בו משום שביעית, שנאמר בשנת השמיטה שדך לא תזרע [וכמו שכתב מהר"י קורקוס בקצרה].

עוד ראיתי להריבמ"ץ שכתב: "רב האיי פירש זה ששנוי במשניות אם היו מקצת עלין מגולין טעות הוא זה, שאם האמהות טמונין והעלין לבד מגולין הרי זו זריעה מעולה, אלא דוקא אם היו מקצתן מגולין אינו חושש משום כלאים דלאו ירק באילן

הוא, ולא משום שביעית דלאו זריעה נינהי כו', ולפי שלא עיין בירושלמי שבש המשנה כו' והולכה בשביעית משום זריעה" כו'. [וע"ע תוספות וכתוס' הרא"ש בעירובין ע"ז ע"ב].

כלומר בירושלמי שהביא שם קודם, אוקי מתני' כרבי שמעון, ופריך כיון דר"ש לית ליה ספיחין, היכי מתוקמא הא דתנן "ולא משום שביעית" כו'. ע"ש. וקושיא זו חיילא בכלל על רבינו נמי, שכתב להדיא בפיה"מ שאינו חושש משום זורע.

והנה הריבמ"ץ והר"ש פירשו, שמדובר בלפת שגדלה בששית וטמנה

תחת הגפן חייב אף על פי שלא השריש, אבל בירושלמי מוקי לה בטומן אגודות של לפת ושל צנון, דהיינו שלא כדרך שתילה, הלכך לא חשיב כזרע תחת הגפן אפילו כל השרשים מכוסים". ולדבריו גם בשביעית צ"ל דוקא אגודות. ועי' גם בחי' הרמב"ן ז"ל בשבת. אבל רבינו לא הזכיר דין זה כאן, וכתב מהר"י קורקוס שסובר שאי"צ אגודות אלא לענין כלאים ומפני מראית העין כו', על כרחך ס"ל כהתוס' שכיון שלא השרישו שרי, ואינה זריעה כלל. גם התוס' נראה שסוברים שאי"צ אגודות לענין שביעית כלל. ע"ש.

ולפ"ר נחלקו במחוקת הידועה, אם מלאכת זרע בשבת ובכ"ד, היא בהשרשה דוקא או מייד בהטמנה.

ג. לפי האמור נראה שמ"ש רבינו שאם כל העלין מכוסין אסור, כונתו שאסור לעשות כן משום שכן דרך הזרעים, אבל אין כונתו שנאסרו מיד משום ספיחין, כיון שלא נתכוון לזרוע. ופשוט.

וטעם היות העלים מגולים סיבה להתיר טפי, הפך ממ"ש הר"ש, שדוקא מקצת העלים מגולים נראה כנוטע. ע"ש. מבואר יפה בספר חוט שני. ע"ש. וכבר מבואר כן בספר הישר לר"ת בחלק החידושים סימן רנ"ב וז"ל: "הטומן לפת אם מקצת עליו מגולין. אכולהו קאי, מדלא קתני אם היו נוטלין בשבת. והיינו טעמא שאם היו מקצת עליו מגולין אין דרך נטיעה, אבל אם מכוסין מכל וכל הרי הן כנטועין וחוששין לכלאים". כלומר, כך היה מנהגם, שהבא לזרוע, היה טומן כל הלפת כולו, והבא לטמון את הלפת לשומר כו', היה משאיר את העלים מגולים, כדי לשלוף אותו מהאדמה בבא העת.

והוציאה ספיחין בתלוש, כדרך הבצלים שמוציאין עלים בתלוש כו', וקמ"ל שאין בזה משום ספיחין. ועי' בדבריהם בשביעית ריש פ"ט, שר"ש לית ליה ספיחין דוקא בכה"ג שנזרעו בששית כו'. ולשיטתם אזלי הכא ופירשו דלרבנן קמ"ל שאין בהם איסור ספיחין, אבל לר"ש מאי קמ"ל.

אבל רבינו שסובר שגם ירקות ששית שנכנסו לשביעית יש בהם איסור ספיחין לרבנן דרבי שמעון [כדלהלן פ"ד הל' ב-ג והי"ח], אי אפשר לפרש כן, דהא גופא קשיא לרבנן נמי. על כרחך מפרש הירושלמי הכי, דדייק לישנא דמתני' דהטומן תנו, כלומר לשון דיעבד, שכבר טמן אפי' בשביעית עצמה, ואתא לאשמועינן דמותרים באכילה, ופריך היכי מתוקמא מתני' כר"ש כיון שסובר שאפי' ספיחי שביעית שנזרעו באיסור מותרים באכילה, כל שכן אלו שצמחו בששית וטמן אותם בשביעית, ומאי אין בהם משום שביעית דקאמר, בשלמא לרבנן אשמועינן דאין בהם משום שדך לא תזרע ומותרים באכילה ואינם ספיחין, אלא לרבי שמעון מאי קמ"ל פשיטא דמותרין. ומשני דלר"ש אשמועינן דאין בהם קדושת שביעית. ונתקיימו גם דברי רבינו האי גאון ז"ל, ושפיר דק.

ב. ומה שהוקשה לרבינו האי ז"ל אם רק העלין מגולין אמאי אין בו משום זרוע, כבר תירצו התוס' בשבת נ' ע"ב ובעירובין ע"ז ע"ב, שלא מדובר בהשרישו. ע"ש. והרא"ש בתוספותיו בעירובין שם הביא דברי רבינו האי ותירוץ התוס', וכתב: "ולי נראה דאפי' לא השרישו כיון דנטיעה מעולה היא, ואסור לזרוע תחת הגפן, דאיסור פרי תלוי בהשרשה כדאמרין זרוע מעיקרו בהשרשה, אבל הזרוע

דין תערובת ונתינת טעם בפירות שביעית – חלק ג

[המשך המאמר מהגיליון הקודם]

שאלה: תבשיל שעירבו בו גם פירות הקדושים בקדושת שביעית, והם נתנו טעם בתבשיל, האם יש לנהוג קדושת שביעית בכל התבשיל, כגון שלא להפסידו? מה דין התבשיל כשיגיע זמן הביעור של הפירות הקדושים, האם התבשיל חייב בביעור [אם הוא בשיעור שא"א להשהותו, כגון שיש בו יותר ממזון ג' סעודות]? ומה הדין כשכבר הוציאו ממנו את הירקות הקדושים?

שאלה נוספת: קדירה [סיר] שבישלו בה תבשיל הקדוש בקדושת שביעית. לאחר מכן רוקנו את תוכנה ובישלו בה באותו יום תבשיל שאין בו מפירות שביעית.

האם בתבשיל השני יש לנהוג דיני קדושת שביעית, כגון שלא להפסידו?

ומה דין תבשיל שבישלו בסיר שאינו בן יומו מבליעת שביעית?

מה דין התבשילים הנ"ל כשיגיע זמן הביעור, האם חייב לבער?

ומה דין הסירים כשיגיע זמן הביעור, האם צריך להגעיל סירים שניתן להגעיל? האם יהיה מותר להמשיך להשתמש בסירים שאי אפשר להגעיל, כגון בכלי חרס [יש מי שכתב שבכלי חרס א"א להשתמש יותר, וכדין שאר איסורים]?

תשובה:

א. טעם פירות שביעית בשאינו מינו

פרי הקדוש בקדושת שביעית שהתבשל בתבשיל שאינו מינו, אם נתן הפרי הקדוש טעם בתבשיל יש לנהוג בכל התבשיל כדין הפרי הקדוש. וכשלא ידוע אם הפרי נתן טעם בתבשיל, משערים בשישים כשאר איסורים [משא"כ כשנתערב רק במינו שאז איסורו במשהו, וכפי שנתבאר במאמרים הקודמים]. וכן פרי שהתערב בפירות שאינם מינו ביבש ביבש [באופן שלא ניכר האיסור, כגון שהפירות חתוכים לחתיכות קטנות, ולא ניכר הפרי], כל זמן שאין שישים

כנגד הפרי יש לנהוג בכל התערובת כדיני שביעית. מקור דין זה הוא מהמשנה בשביעית סוף פ"ז, וכפי שהתבאר בהרחבה במאמרים הקודמים.

אלא שלגבי חיוב הביעור לתבשיל שהתבשל בו לפני זמן הביעור פרי הקדוש בקדו"ש, ואין בתערובת אלא טעם מהפרי החייב בביעור, הבאנו שם שנחלקו הראשונים והאחרונים האם הטעם מחייב בביעור, או שעל טעם אין חיוב ביעור כלל. מדברי הרמב"ם בפיה"מ שם משמע שטעם חייב בביעור, וכ"מ מהר"ן בנדרים נח. ועוד. לעומת זאת בדברי הר"ש בשביעית, והרא"ש ורבינו עובדיה במע"ש פ"ה מ"ז מוכח שסוברים שטעם אין צריך ביעור, וכ"כ רע"א ואחרונים נוספים. והחזו"א (שביעית ס' יא) סובר שגם לדעת הר"ש טעם חייב בביעור. ולעיל הרחבנו בזה [יש להוסיף שמדברי הריב"מ"ץ בפירוש המשנה שם משמע שסובר שטעם אינו כמבוער, שכ' בביאור הסיפא ששביעית אוסרת כל שהוא במינה: "פי' שמן של ז' שנפל בשמן ו' אפילו בכל שהוא, והגיע זמן הביעור... ושלא במינה בנו"ט- כדאמרן ורד בשמן חרובין ביין". לכאורה משמע שבורד בשמן ליקט קודם הביעור, כשם שבמין במינו מיירי במעורבים ואינם ניכרים, ואעפ"כ בנו"ט, והיינו שטעם חייב בביעור. ומ"מ דברי הריב"מ"ץ עצמו עדיין צ"ע, שבתחילת דבריו לא משמע שביאר כרמב"ם שורד לא נותן טעם בשמן, וא"כ אכתי צ"ע מ"ט בורד מספיק שילקט]. והנה לדעת השעה"מ (פט"ו ממאכ"א ה"י) אמרינו טעם כמבוער רק כשאין בתערובת אלא פליטת טעם, אבל כשממשות הפרי מעורבת חייב בביעור. אמנם מהרע"א (במע"ש פ"ה מ"ז) מוכח שאפילו כשהתערבה ממשות בתבשיל ונימוחה ה"ה כמבוער, שכבר ביארו המפרשים שהנידון שם בתבשיל שמעורבים בו פירות מע"ש או שביעית ונימוחו, ואעפ"כ סובר שטעם כמבוער.

[וע"ע במאמרים הקודמים שהבאנו כיצד מתיישבת השיטה שטעם אינו כמבוער, והרי נפסקה הלכה כר"ג [שביעית פ"ט מ"ה] שהכובש שלשה כבשים שזמן ביעורם שונה אין חיוב לבער את הטעם שהגיע זמנו?].

ב. מו"מ בשיטת הסוברים שטעם כמבוער

על שיטת רע"א והסוברים כמותו שטעם כמבוער ילה"ק מהמשנה פ"ח מ"ז [וברמב"ם פ"ה ה"ד] שאין מבשלים ירק של שביעית בשמן תרומה שלא יביאנו לידי פסול, ופירשו הר"ש ושאר הראשונים שכוונת המשנה שהתרומה תיפסד מאחר שיצטרכו לבער את השמן כשתגיע שעת הביעור. וק' דאם טעם כמבוער מ"ט יצטרכו לבער, והא השמן שנכנס בו טעם הירק א"צ ביעור [ואמנם ברמב"ם בפיה"מ פירש שהחשש הוא שמא יהיה פסול בתרומה וממילא תישרף השביעית]? וצריך לדחוק שיפרש שהחשש הוא על השמן שנבלע בירק או שצמוד לו שיתבער בזמן הביעור, ונמצא מפסיד את שמן התרומה [וזוה דוחק שהרי מיירי בכל ירק, ואפילו אותו שבלא"ה לא ישאר לזמן הביעור].

אלא שעדיין קשה מדברי רע"א במשנה שם, שכתב שדווקא בירק שביעית בשמן תרומה אסרה המשנה שם, אבל אם הירק תרומה והשמן של שביעית מותר מפני שתרומת ירק מדרבנן, וגם מפני שבזה אין איסור בכך שמביא את

התרומה לידי פסול בשעת הביעור, שמ"מ עושה כן לצורך התרומה, ומותר. וקשה שלשיטתו אין פסול כלל, שהרי בטעם השביעית הנכנס לירק אין דין ביעור, וא"כ יוכל להוציא את הירק מהשמן, וא"צ ביעור. ואכן התפארת ישראל שם כתב טעם זה להתיר את הפסד התרומה, ע"ש, ומדוע לא תירץ רע"א זאת? וצ"ל שלפי רע"א החשש הוא מחמת השמן שאינו בלוע בירק אלא נמצא עליו וחייב ביעור, ומאחר שא"א להפרידו מהירק המבושל יתחייב הכל בביעור. או אפשר שהפסד התרומה בזה הוא בטעם הירק תרומה שנכנס בשמן שמחוץ לירק ונותן בו טעם, וגם על טעם התרומה המובלע בשמן יש דין משמרת, ואסור לגרום את הפסדו.

עוד יש להקשות על הסוברים שלדעת הר"ש ועוד ראשונים טעם כמבוער, שהרי הראשונים עצמם [רמב"ם, ריבמ"צ, ר"ש, ורא"ש בפ"ט מ"ה, וכ"פ הר"ב שם] בביאור דברי ר"א ששלושה כבשים שכבשם יחד, והגיע זמן ביעור של אחד, שחייב לבער את הכל, משום שצריך לבער טעם, השוו דבריו למשנתנו שמין במינו בנו"ט. והרי לפי רע"א לא נאמר דין זה של המשנה אלא בנותן טעם לאחר הביעור, אך כשנתן טעם לפני כן אין חיוב ביעור, והוא דין רישא דמתניתין שילקט, ואילו ר"א מייירי כשנתן טעם לפני כן? וצ"ל שלא התכוונו להביא מכאן אלא את עיקר הדין והכלל שלביעור בנו"ט, ולפי ר"א ה"ה כשיש רק טעם, ואמנם בזה נחלק ר"ג, וכמבוא"ל.

יש להוסיף שנראה שהרמב"ם והר"ש שבפשטות נחלקו כאן האם טעם כמבוער, הולכים לכאורה לשיטתם במע"ש פ"ה מ"ו הנז"ל בדין תבשיל הרי הוא כמבוער. הרמב"ם ביאר שם שהוא כמבוער מפני שאם ישנה יפסיד [יש שלמדו שהנידון הוא לאחר זמן הביעור, דכה"ג חשיב מבוער. וראה בתנבות שדה 119 שביארנו שכוונת הרמב"ם על ערב יו"ט שביעי ועד הביעור, וכלשונו בהלכותיו, ע"ש], והיינו שסובר הרמב"ם שהטעם חייב בביעור, וההיתר הוא רק משום שבכך מתקיים ביעורו. גם כאן סובר הרמב"ם שטעם אינו כמבוער, אלא שהוא דין מיוחד בורד, וכמבואר לעיל. לעומת זאת דעת הר"ש שם שתבשיל מותר מפני שאין ממשו ניכר, וצ"ל שטעם כמבוער, ולפי זה כ' רע"א שם עפ"י הרא"ש ורעוב"ד שם, שטעם כמבוער גם בשביעית, אלא שהתו"ט למד שלענין שביעית אינו כן, כמבוא"ל.

ג. ביאור בסברת טעם כמבוער

באחרונים נאמרו טעמים מדוע לענין ביעור טעם כמבוער, ומ"ש משאר איסורי תורה. לענ"ד אבקש להציע ולבאר זאת כדלהלן. הנה בגמ' בחולין יז. מובאים דברי ר' עקיבא שסובר שעל שחיטה לא נצטוו ישראל אלא בבואם לארץ, ולפני כן הותר להם בשר נחירה. ומסתפק ר' ירמיה על איברי בשר נחירה שנחרו קודם, והכניסו עמהם בכניסתם לארץ, אם היה מותר לאוכלם. וברש"י כ' שאין בנידון זה נפ"מ, אלא דרוש וקבל שכר. וברא"ש שם סי' כג תמה שאין דרך הגמ' להביא ספקות כה"ג רק לדרש בעלמא, וע"כ מו"ט שנפ"מ לאחד שאסר את

עצמו ממין מן המינים לזמן ידוע ואילך, והוא הולך ואוכל קודם זמן זה [שאם משאיר בכוונה בוודאי שאסור לו – המפרשים שם], אם מותר לו בהגיע לזמן לאכול מה שנשאר לו. ונפ"מ נוספת באיסור שרוצים ב"ד לגזור, כגון שגזרו על גבינות גוים, האם מותר לאכול את הנשאר מקודם.

והדברים צ"ע, וכי בכל איסורים שיש זמן לאיסורם יש צד שכשמגיע זמנם יהיה מותר היותר מההיתר? האם חמץ שנתר מלפני הפסח יהיה מותר בפסח? כל איסור נותר מ"ט אסור, והרי לא הספיק לסיימו? ועוד קשה מ"ט דימה הרא"ש דין אינו שחוט לנדר ותקנת ב"ד, מה הדמיון לאיסורים שאוסר ע"ע או שאוסרים עליו?

והנה בנוב"י יו"ד תניינא סי' סד דן באדם שהלך ממקום שנהגו היתר בחמאה למקום שנהגו איסור, האם יכול להשתמש בחמאה שהביא ממקום ההיתר. ומביא את דברי הרא"ש הנ"ל, והקשה עליו למה האריך לפרש שנפ"מ למי שאוסר על עצמו לזמן ידוע, והול"ל למי שאוסר על עצמו. ועוד, וכי נזיר שנזר נזירות מיין יהיה מותר ביין שהיה לו לפני כן? האם נזיר יוכל להיטמא למתים שמתו קודם נזירותו [לענ"ד צ"ב הדמיון לנזיר שלגביו אין איסור מסוים על היין, אלא שאחת מהנהגות הגברא של נזירות הוא גם שלא לשתות יין, ומי ששותה אינו נזיר, א"כ מאי נפ"מ במה שהיה קודם? ורק בדברים שאסר החפצא עליו שייך כן? ועוד מק' מדוע הסתפקו רק באיברי בשר נחירה, שהוא ספק רק אליבא דר"ע, ולא הסתפקו בכל מה שנאסרו בו, לגבי מה שנשאר מקודם שנצטוו?

על כן מתרץ [בתירוץ הראשון שכ' עליו שהוא העיקר] שלא דנו אלא באיסורים שזמן איסורם אינו מיד אלא נקבע לאחר זמן, שאז יש נידון לומר שאין הכוונה לאסור אלא מה שייעשה מכאן ואילך, ומה שהיה קודם בהיתרא מותר. ולכן כ' הרא"ש שנפ"מ במי שאסר ע"ע לזמן ידוע, והיינו שלא נאסר עכשיו. וכן באופן השני שהביא הרא"ש, שאסרו חכמי הדור, צ"ל שגם שם קאי אמש"כ ברישא שאסרו לזמן ידוע. תירוץ נוסף תירץ שאין ספק הגמ' אלא באיסורים חדשים שמעולם לא נאסרו לאף אחד בשום מקום, אבל איסור קיים אלא שנאסר עתה לאדם זה כגון שמקבל על עצמו נזירות, בזה נאסר מיד. ע"ש.

ונראה להוסיף ולבאר [על פי דרכו של הנוב"י]. הנידון שלפנינו הוא לגבי דברים שהגיע זמן איסורם, איך המבט וההתייחסות שלנו אליהם לאחר שנאסרו לגבי הזמן שעדיין לא נאסרו. הנה ברור שמה שהתורה אסרה באיסור חפצא גמור, לא הותר מה שהיה קודם, שמאחר שנמסר לישראל שדבר זה אסור עליהם, ה"ז אסור לגמרי, וגם טעמו אסור. ולאחר שנאסר תהיה ההתייחסות אליו כדבר האסור לגמרי אף לגבי הזמן שקודם שנאסר, ומה שעד עתה לא נהגנו בו איסור הוא משום שעדיין לא הוזהרנו, וכדומה, אך ההתייחסות היא שגם מה שהיה קודם הוא איסור גמור. לפיכך חלב ודם או בהמה טמאה שנאסרו מיד פירושן שהדבר בעצמותו אינו ראוי, וא"כ מה שנשאר מלפני זמן האיסור גם הוא חפצא דאיסורא [יש מבארים כך את המנהג שאוכלים בחג שבועות מאכלי חלב,

שכשניתנה תורה ונמסרו לבנ"י הלכות בליעת איסורים בכלים, הם לא יכלו להשתמש בכליהם עד שיגעילו אותם]. לפיכך לא הסתפקה הגמ' אלא בבשר נחירה, שגם לאחר שנאמר הציווי לא נאסר אלא לאחר זמן, וזה מורה שאין בשר נחירה אסור מחמת עצמותו ומאיסותו, אלא שהתוספה להם מצות הזביחה מזמן מסוים, ומאז נאסרה אכילת אינו זבוח, משום שלא התקיימה בו מצוותו, אך כל זה במה שהיה חייב עליו, אבל בשר שננחר לפני כן שלא היה צריך להיעשות בו מצוותו, דנה הגמ' שיהיה בשר המותר, שהרי הבשר מותר אלמלי רמיא מצוה על הזביחה, ואותו בשר שלא היתה מצוה עליו נחשב היתר גמור. ולפי"ז מבואר שגם באיסורים התלויים בזמן פשיטא שנאסר החפצא לגבי אותו זמן לגמרי, וכגון בחמץ בפסח הוא חפצא של איסור בזמן מסוים, משא"כ בשר נחירה שאינו תלוי בזמן, ואעפ"כ לא נאסר אלא לאחר זמן, ה"ז מוכיח שאינו איסור אלא מחמת המצוה המוטלת עליו.

גם בנפ"מ שנקט הרא"ש ניתן לבאר כן, שאפשר שאין כאן איסור על כל המין האסור, ולא היתה כוונתו להיבדל מהמין, אלא על חלקי מין זה שמכאן ואילך, וע"כ יש צד שלא נאסר מה שנעשה כבר קודם. בדוגמא שנקט הרא"ש במי שאסר עצמו ממשוה לזמן מסוים, פירושו של דבר שלא נדר שמין זה יהיה מאוס עליו מכאן ואילך, ולכן אוסר כל פרט ממין זה, שא"כ היה אוסר עצמו מיד, אלא קבלתו היא שאוסר עצמו על הפרטים שמכאן ואילך, וא"כ הספק הוא שמא אין קבלתו על מה שכבר אוכל והולך, שהרי לא התכוון לאסור את גוף המין כדבר האסור. וכן הוא בתקנות הקהל שהביא הרא"ש.

ולפי זה נחזור לסוגיית טעם לענין ביעור. לכאורה נראה יותר שהביעור אינו מגדיר את הפרי כאיסור חפצא, אלא שמחמת המצוה המוטלת עליו לבער, אסור לו לאכול את הפרי וחייב לבערו, כדי שלא יהיה כמנהג האוספים ושומרים, ובפרט להסוברים שאפשר לאכול לאחר הביעור כשהפקיר, אך גם לדעת הסוברים שאינו כן, אולי אינו בכלל כל שתיעבתי, דאינו איסור אלא מחמת מצוה דרמיא עליה. ואמנם הפרי עצמו שנשאר מלפני הביעור נאסר גם להסוברים שביעור היינו הפקר, ולא שייך לדונו שהוא בכלל ספק הגמ' בבשר נחירה, משום שאותו אסרה תורה וחייבה במצוה לבער. ומאחר שהפרי נאסר וחייב בביעור, גם על היוצא ממנו אח"כ חל דין ביעור כשהיה חלק מהפרי, וטעם כעיקר, ולא פקע דינו. אבל כשבאים לדון על הטעם שיצא לפני זמן הביעור, שבודאי שעיקר מצות הביעור היא על הפרי, בזה עלינו לדון איך אנו מתייחסים לאחר הביעור לפרי בזמן שלפני הביעור. ומאחר שאחר הביעור אנו לא מתייחסים לפרי שקודם הביעור כאיסור, אלא כהיתר גמור, אלא שמצות הביעור שהיא סיבה חיצונית לקדושת הפרי היא שגורמת לפרי להיאסר, ממילא הטעם שיצא הוא טעם שיצא מן ההיתר, דאין פירות שביעית חפצא של איסור מכאן ואילך, אלא חיוב המצוה גורם להם להיאסר מכאן ואילך, וכאן שעל הטעם שהוא חלק מהפרי לא מצווה, יתכן שיהיה דין הטעם כטעם הבא מן

ההיתר. הא למה זה דומה, לפרי שיצא ממנו טעם ואח"כ אמר על הפרי קונם זה עלי שלכאורה לא נאסר הטעם שיצא קודם, דלא נאסר אלא מכאן ואילך.

חידוש זה ניתן להיאמר גם ללא הסוגיא דחולין, אלא ששם הוכחנו שיש תרי גווני דאיסור, יש איסור בעצם שנאסר הכל, וגם טעם שלשעבר כחמץ בפסח וכטעם איסורים שבמתן תורה, ויש איסור שאינו בעצם אלא מחמת דינים הנובעים ממנו מכאן ואילך, שאינם גורמים להתייחסות למה שהיה קודם שאסר כאיסור, מאחר שקודם לכן לא היו מצווים על המצוה. ויתכן שכאן אינו תלוי בספק הגמ' בחולין, וכו"ע מודו לזה לפי הרע"א.

ד. בביאור שיטת החזו"א

הובאו דברי החזו"א (יא, ג) שסובר שטעם חייב בביעור אפילו לדעת הר"ש, ואף שנפסקה הלכה כר"ג שבירקות הכבושים יחד מבער כל ירק כשיגיע זמן ביעורו, ולא חש לטעם הירק שזמן ביעורו קודם, היינו דווקא בפרי שביעית בשביעית, ומבאר שם: "וה"נ ילפינן מקרא דנתערבו ע"י כבישה קודם זמן האיסור חשיב הטעם כמקצת מן הפרי...", והיינו שלא קרינן בפרי זה כלה לחיה מן השדה, שהרי מקצת ממנו לא כלה. אבל טעם שנכנס בפירות שאינם קדושים בקדו"ש, כשיגיע זמן ביעור הטעם, כלה חלק השביעית לחיה בשדה. ומוסיף החזו"א שנראה חידוש נוסף, שבפרי שזמנו מוקדם שנתן טעם לפני זמן ביעורו בפרי המאוחר, אפילו אם יוסיף ויתן טעם גם לאחר זמן הביעור שלו יהיה מותר, שהרי כבר יש טעם כזה בפרי המאוחר שלא אסר אותו, והטעם שהתווסף לאחר זמן הביעור אינו מוסיף איסור.

ודבריו צריכים ביאור והבנה. מש"כ שהטעם נחשב כמקצת מהפרי, וממילא לא הגיע זמנו, מדוע אם כן סובר ר"ג שכל פרי מתבער בזמנו, וממילא הפרי שזמנו ראשון מתבער בזמנו אע"פ שיש בו טעם של ירק שלא הגיע זמנו, והרי טעם הוא מקצת הפרי? גם צ"ב מש"כ ליישב מדוע הטעם אינו אוסר, ותירץ "דחשיב הטעם כמקצת מן הפרי", ולכאורה זה טעם לאסור שהרי הגיע זמן ביעורו של הטעם? ומה כוונתו במש"א שנתערבו ע"י כבישה, מה ממעט בזה? גם מה שחידש שכשנתן טעם גם לפני הביעור וגם אחריו מותר, מ"ש מכל איסורים שלא אמרינן כן, אלא האיסור אוסר אף שיש טעם היתר כמותו?

ונראה בביאור דבריו שמהפסוק למדים שטעם הפרי שנכנס ע"י כבישה, וכ"ש ע"י בישול, נחשב כחלק מהפרי לענין ביעור. אילו לימוד זה היינו מתייחסים לטעם הנכנס כטעם נפרד מהפרי, ומאחר שהגיע זמן ביעור הטעם ממילא צריך לבער כדין כל טעם שבתורה, אלא שחידשה תורה שנהפך הטעם לחלק מהפרי וממילא לא הגיע זמן ביעורו עד הזמן המאוחר מבין הטעמים. וזו הדוגמא שנקט לפרי שיש בו שני טעמים שאזלינן אחר הטעם האחרון מביניהם, שהרי עדיין לא כלה ממינו בשדה. ולפי זה לכאורה לא נאמר דין זה אלא בכבישה ובבישול, אבל כשנתערבו שני מינים אין ללכת אחר הטעם האחרון, אלא הראשון אוסר. ומ"מ זהו דווקא בטעם של הפרי שביעורו מוקדם שנכנס בפרי שביעורו מאוחר, אבל טעם הפרי שגידולו מאוחר שנכנס בפרי המוקדם, אף

שטעם הוא חלק מהפרי, מ"מ עדיין אינו מכריע את זמן הביעור, מאחר שהפרי עצמו הגיע זמנו. ומוסיף החזו"א ומחדש, שכשנתן הפרי המוקדם טעם במאוחר לפני זמן הביעור, אף שהוסיף לתת טעם אחר הביעור, לא מתחייב הפרי עדיין בביעור, משום שהטעם שנקלט לאחר הביעור גם הוא נחשב כחלק מהפרי, וממילא טעם הנכנס עכשיו אינו הופך את הפרי לפרי שהגיע זמנו, מאחר שטעם זה אינו מחייב ביעור, שהרי אותו טעם כבר נמצא ומותר כבר, והטעם נחשב כפרי עצמו [ועדיין צ"ב]. ומ"מ מש"א שם שלדבריו א"צ לדחוק שמש"א ר"ג אינו אלא קודם הביעור, קשה דאין זה דוחק, דאדרבא נאמר שם דין הביעור, ואיך צורת הביעור למקיים את הביעור כדינו, ודינו להוציא את הפירות שהגיע זמנם, ואין בכך דוחק.

לאור האמור, תבשיל שמעורבים בו גם פירות שישית, וגם פירות שביעית שזמן ביעורם שונה, ונתנו פירות שביעית טעם בהכל, לדעת החזו"א יהיו פירות השישית חייבים בביעור כזמנו של הפרי האחרון, מאחר שמסתבר שגם בפרי השישית נאמר הדין שהטעם נחשב כפרי עצמו, וממילא מעורב בו טעם מהמוקדם ומהמאוחר. אך לדעת הסוברים שטעם כמבוער לא יתחייב פרי השישית בביעור, וכמבואר לעיל.

ה. זמן הביעור בפרי מורכב ובתערובת טעמים

הנה בחזו"א כתב שאם יש בפרי תערובת טעמים שאחד מהם כבר הגיע זמן ביעורו, לר"ג ניזיל בתר הזמן המאוחר. ונראה שזו סברא פשוטה אצלו, וראייתו מפ"ה מ"ג בר"ש בשם הירושלמי. ומבואר מדבריו וכן מראייתו שה"ה בפרי שמורכב משני מינים אזלינן בתר הזמן האחרון [אלא שכפי הנראה לנו שם מיירי בגידולים, והנידון הוא שעיקר הלוי יחשיב את הגידולים שאין להם ביעור, וקמ"ל שגידולים מעלים את העיקר. והתי' הוא ששיקף דהיינו שיקר את העלים לפני זמן הביעור, ולכן יש להם ביעור. וא"כ אין ראייה לכל פרי מורכב, דבכל מורכב אפשר דאזלינן בתר הטעם הראשון, ורק שם שמירי בעיקר וגידולים, לא].

א"כ לפי החזו"א בטעמי שביעית המעורבים וכן במורכב אזלינן בתר המאוחר. אמנם לפי רע"א לולי שטעם כמבוער היה הביעור בזמן הטעם הראשון, ואכן לגבי מורכב הביעור בזמן הראשון, דבזה לא שייך למימר שהטעם כמבוער, דהא מורכב משניהם, וכח שניהם בו.

אכן אולי אפ"ל שיודה רע"א במורכב, ודווקא בטעם שהוא מילתא אחריתי לפי רע"א, לפיכך בהגיע הזמן היה צ"ל חייב בביעור אילולי שטעם כמבוער, אבל מורכב הופך גם את המין שהגיע זמנו למין שלא הגיע זמנו, דבעצמות הפרי לא הגיע זמנו.

1. זמן הביעור בקונה פירות שביעית בדמי שביעית, ובמחליף פ"ש בפ"ש

והנה יש לעיין עפ"י² בדין נוסף. הנה הקונה פירות שביעית בדמי שביעית, מקבלים פירות שביעית גם את דין דמי השביעית, וכדברי הירוש' בפ"ז ה"ב [וראה גם ברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ה ה"ח והי"ב], שכשהחליף יין בשמן יש עליו חומרי שניהם, דהיינו יש לו את הדין העצמי שלו, וגם מקבל את דין המהווה שלו, ומשום כך מותר להשתמש בשמן למאכל שהרי גם היין למאכל, אולם א"א להשתמש בשמן להדלקה שהרי יין אסור בהדלקה. ולכאורה במקרה זה צ"ל זמן הביעור המוקדם שבין שניהם, ולדעת הסוברים שצריך להפקיר מרשותו, ויכול לחזור ולזכות, לכאורה יצטרך להפקיר בב' זמני הביעור. אמנם לפי מש"כ החזו"א שבפרי המורכב זמן הביעור הוא המאוחר יותר [אולי כו"ע מודים בזה], יש לעיין מה יהיה זמן הביעור בקונה פירות שביעית בדמי שביעית, האם שייך להשוות למורכב וזמן הביעור יהיה הזמן המאוחר מבין השניים. והיה נראה לומר שכשיכלה המין מהשדה ודאי שצריך לבער אף שיש עליו גם את דין המהווה שלו. אולם במקרה ההפוך, שהמין עדיין לא כלה, אלא שיש עליו חיוב ביעור מחמת המהווה שלו, בזה לא יצטרך לבער עד שיכלה בפועל מן השדה.

אלא שהרב דוד פישר שליט"א הביא ראייה מהירושלמי שבכה"ג זמן הביעור הוא לחומרא, דהיינו שגם אם אותו המין לא כלה מ"מ יתחייב לבער כפי זמן דמי השביעית שקנה בהם, דבירושלמי שם מובא: "החליף עליו בלולבין, כמו דתימר עליו יש להן ביעור, ודכוותיה לולבין יש להן ביעור", וביארו המפרשים (רש"ס, פני משה, מהר"א פולדא, ועוד) שמדובר בלולבין שיש להן קדושת שביעית, אלא שאין להם ביעור מפני שנשמרים, ואילו לעלים יש ביעור, וכשמחליף עלים בלולבים מקבל הלולב את זמן הביעור של העלים אף שנשמרים בארץ, ומאיידך לעלים נשאר דין הביעור כבתחילה. הרי שבהחלפה אזלינן לחומרא לפי התאריך המוקדם בין כדינו האמיתי, ובין כדינו של המהווה שלו. ובפשטות הדין כן גם במקרה, בקונה פירות שביעית בדמי שביעית, יהיה זמן ביעור כפי התאריך המוקדם מביניהם.

והנה לכאורה היה ניתן להקשות מכאן על דברי החזו"א שבמורכב ובטעם אזלינן בתר המאוחר, וקשה מהירושלמי שבהחלפה ומקח אזלינן בתר הזמן המוקדם? אולם כפי שנתבאר לעיל לא קשה מידי, דדווקא במורכב או בטעם שהדגיש החזו"א שחשיב הטעם מקצת מהפרי שייך לדון כפי הזמן המאוחר, משא"כ כשסיבה חיצונית גורמת לאיסור, גם האיסור החיצוני מחייב ביעור בזמנו המוקדם, וכמבואר לעיל.

[סיום וסיכום בעז"ה בגליון הבא].

בעניין שאין קניין לעכו"ם בא"י וכיצד הדין בזמן הזה

א. ר"מ הל' תרומות פ"א ה"י, "עכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה. לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא בכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לעכו"ם מעולם. ויש קנין לעכו"ם בסוריא להפקיע מן המעשרות ומן השביעית". וכן הוא בשו"ע יו"ד שלא ס"ג.

והטעם דיש קניין בסוריא משום ששם חיוב תרו"מ מדבריהם ולכן יש קניין ועי' רש"י גיטין מז:). ולפי"ז אף דקי"ל אין קניין לעכו"ם בא"י לפטור מתרו"מ, מ"מ עי' בשו"ת המב"ט ח"ב סי' קצו שנקט דכ"ז בזמן הבית שחיוב תרו"מ מדאורייתא, אולם בזה"ז שתר"מ מדרבנן לרמב"ם ודעימ'י ושכן נפסק להלכה, א"כ יש קניין לעכו"ם בא"י וממילא אם מירחן ישראל הוי דרבנן משום גזירה וכיון שתר"מ בזה"ז מדרבנן א"כ הוי גזירה לגזירה, ואף שאולי כולא חדא גזירה היא מ"מ לעניין ברכה ס' ברכות להקל.

וכ"ז לגבי דגן תירוש ויצהר אבל לגבי שאר ירקות הוי תלת דרבנן ובכה"ג ליכא למימר חדא גזירה היא ופטור מן המעשרות בודאי.

ב. ועי' בשו"ת יבי"א ח"ה יו"ד סי' כח שהביא דמה שנקט המב"ט דיש קניין לעכו"ם בזה"ז להפקיע ממעשר כ"ה בשו"ת אחיעזר (חיו"ד סי' לט אות יד) שהביא דברי ס' התרומה דבזה"ז דתר"מ מדרבנן יש קניין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר, והובא ג"כ בביאורי הגר"א סי' שלא סק"ו וס"ק כח. וגם הב"י בתשו' אבקת רוכל כ' שבזה"ז יש קניין לעכו"ם.

וע"ש עוד דהביא דחזו"א (מעשרות סי' ה אות ב) כ' שלפ"ד הסה"ת שבזה"ז יש קניין לעכו"ם לעולם יש לפטור מתרו"מ יין שנגמר ע"י ישראל, ואפשר שעכ"פ יש לחוש לזה לענין ברכה. ע"ש. וגם בס' ארץ חיים הביא מחלוקת האחרו' הנ"ל בזה והעלה דספק ברכות להקל.

[ועי"ש עוד בשו"ת המב"ט שדן עוד במה שנהגו להפריש תרו"מ מהענבים שקונים מן הגוים גם מצד שהגוי גמר מלאכתו לאכילה ומה שהישראל עושה ממנו יין כעת ודאי שאין בזה כדי להחיות חיוב תרו"מ. ועי"ש שכ' דשמא לא ידעו אם הוי מן הגוים או מן הישראל והחמירו להפריש מספק, וגם על כה"ג כ' דלגבי ברכה ודאי דאין לברך].

ובברכי יוסף (סי' שלא ס"ק כג) העיר ע"מ שנהגו בירושלים ובחברון שאין מברכים כלל על הפרשת תרו"מ מהיין, ולא נתיישבה דעתו במה שא"ל ת"ח

שבדורו שנהגו כן מפני הספק בשנות השמטה, ובשמטה אין דין מעשרות, ודחה דקי"ל כמרן וכל קדושים שעמו שפירות שביעית של גוי שנתמרחו ביד ישראל חייבים בתרו"מ. ובחיד"א שם ציין ג"כ לדברי המבי"ט ז"ל, שו"ר להמבי"ט שכ' שלא נהגו לברך על פירות מקרקע של גוי, ולפ"ז עכ"פ בפירות שגדלו בקרקע ישראל יש לברך, וכמ"ש המבי"ט.

ג. ובשו"ת יבי"א שם האריך בכל האי מילתא עי"ש שהביא דבס' פרי האדמה ח"ד (הל' שבת דף ד' ע"א) נקט שלדעת המבי"ט פירות הנכרי מקרקע נכרי שמירחן ישראל אינו חייב בתרו"מ, ואח"כ נקט דמספק אין לברך וכמו שכ' המבי"ט. ועי"ש עוד שהביא מש"כ מרן החיד"א בברכי יוסף כו' ובהמשך את שי' החזו"א הנז' ועוד וכו'.

אולם כל כנגד זה הביא שם דבפ"י הרדב"ז (פ"א מה' תרומות הי"ד), מבואר דפירות של עכו"ם שנתמרחו ע"י ישראל חייבים בתרו"מ. והביא דכן פסק הרדב"ז בתשובה וכ"פ השל"ה ובשו"ת רבי בצלאל אשכנזי ושו"ת מהרשד"ם וס' חרדים ועוד הרבה אחרונים ופוסקים ע"ש. ומעתה לפי כל השיטות הללו מאחר שחייבים בתרו"מ ה"ה שחייבים לברך. והביא דכן פסק בשו"ת הלק"ט דחייבים לברך ואח"כ הביא דהגאון ר' ברוך בנימין העיד בגדלו בתשובה שהובאה בשו"ת משפטי צדק (ס"ס צה) שהמנהג פשוט לברך ע"ז. ע"ש. ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל.

וע"ש שדן אמאי באמת חייבים אחר שיש קניין לעכו"ם בזה"ז להפקיע ממעשר והביא דבשו"ת אחיעזר (חיו"ד סי' לט אות יד) הק' כן דעי"ש שהביא דברי ס' התרומה דבזה"ז דתרו"מ מדרבנן יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר, והובא ג"כ בבניאורי הגר"א סי' שלא סק"ו וס"ק כח. והביא שם דכ"כ הב"י בתשו' אבקת רוכל שבזה"ז יש קנין לעכו"ם וכו'. וקשה דא"כ מ"ט פסק בשו"ע דפירות נכרי שמירחן ישראל חייבין, הא בזה"ז יש קנין לעכו"ם.

וכ' שם באחיעזר דאפ"ל ע"פ מחלוקת ב' תירוצי הכסף משנה (פ"א מה' תרומות הכל"ב) אי פירות חו"ל שנכנסו לארץ ונתמרחו בארץ חייבים בחלה ובתרו"מ מן התורה. דת"י א' שם סבר דפטורין ות"י הב' סבר דחייבין, ע"ש. לפיכך נהי דיש קנין לעכו"ם בזה"ז, מ"מ כיון שמירחן ישראל הרי נתחייבו מצד דלא גרע מפירות חו"ל שנכנסו לארץ שגם בזה"ז יש חיוב להפריש מהם, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

[א"ה, ולכאז' המה דברים מחודשים עד מאד להשוות דין יש קניין לפירות חו"ל, דהא בפשוטו למ"ד יש קניין ל"מ אף אם קנה הישראל ומירח. וע"ע במקורי הרמב"ם לרש"ש דהעלה להשוות שני דינים אלו, מירוח ישראל אחר קניין נכרי ומירוח ישראל בא"י אחר שגדלו בחו"ל, ורצה מכח זה לחדש באמת דמירוח ישראל שקנה מנכרי מהני לכו"ע אף למ"ד יש קניין, והמחלוקת רק במירוח שראל בעודו ברשות נכרי, וע"ש מה שדחה ד"ז מכמה דוכתי דמוכח להדיא דהדין לא כך ואכמ"ל. וע"ע בחי' הגרחה בקושיה זו.

ובישועות מלכו הק' על הכס"מ שם בת"י ב' דפירות חו"ל שבאו לארץ חייבים בתרו"מ מן התורה, מ"ש מפלוגתא אי יש קנין לנכרי בא"י דלמ"ד יש קניין אע"פ שחזר הישראל וקנה ומירח לא מתחייב, ואילו פירות חו"ל שבאו לא"י ונתמרחו בארץ חייבים, והלא אם פירות עכו"ם בא"י נפקעו לגמרי מחיובן

משום דקניינו בא"י הפקיע קדושת הארץ, כ"ש דפירות שגדלו ממש בחו"ל פקע חיוביהו ולא יכולים לחזור לחיובן ע"י מירוח ישראל בא". ולכאור' יש לחלק בין ישראל שקנה מן הנכרי למ"ד יש קניין דל"מ מירוח ישראל לחייבו, לפירות חו"ל שבאו לארץ, דמהני מירוח ישראל לחייבו, דקניין נכרי הפקיע קדושת הארץ מהשדה או מהפירות ואף אחר שהישראל קנה ממנו לא חוזרת וחלה בהם קדושת א"י. אבל פירות חו"ל לא הופקעה קדושת הארץ מהם אלא דמעולם לא חיילה בהו ועתה כשנכנסים לארץ חיילה בהו קדושת הארץ לפי הסוברים דהוי מדאורייתא דילפי' מ'שמה' דקדושת הארץ לעניין מעשרות חלה מכת מה שנמצאים בארץ. וראיתי בחזו"א שביעית סי' ב ס"ק א ובשו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' ט שציידו לחלק כן, ע"ש].

ד. ועי' בשו"ת יבי"א שם שדחה תירוץ זה של האחיעזר משום דהרדב"ז עצמו דס"ל ג"כ שמברך, איהו נקט בפ' להרמב"ם (שם) כת'י הא' של הכ"מ, שפירות חו"ל שנכנסו לא"י ונתמרחו בא"י אינם חייבים בתרו"מ אלא מדבריהם, ובנתמרחו בחו"ל פטורים לגמרי. זאת ועוד דאף שהש"ך (בסי' שלא ס"ק כב) הסכים לת'י הב' של מרן הכ"מ הנ"ל, אולם להלכה נראה דנקטינן כת'י הא' של הכ"מ, וכמ"ש בשו"ת אמרי בינה (סי' יא) שמעשים בכל יום באתרוגים הבאים מקורפו לפטור מתרו"מ ולכן המנהג לפטור יין חו"ל שהובא לא"י ושכן דעת הרדב"ז והב"ח ועוד עי"ש.

ומ"מ לעניין הלכה עי"ש שפסק שמפרישין בברכה הואיל וכ"פ מרן השו"ע דחייבים במעשר ודעת הרדב"ז הנ"ל שמפריש בברכה ומוכח דלא חיישינן לסברת הסה"ת בזה, ומכיון שהעד העיד בנו האיש הוא הגאון ר' ברוך בנימין בתשובה הנ"ל שהמנהג פשוט להפריש בברכה, נראה שאין לחוש בזה לכללא דספק ברכות להקל.

ועכ"פ כל זה בין שנעשה מענבים שהביאום גוים לצורך יין, אבל אם נעשה מענבים שהובאו לשוק לאכילה, מסתברא ודאי דפטורי לגמרי מתרו"מ, כיון שכבר נגמרה מלאכתם ע"י גוי.
ע"כ משו"ת יבי"א הנז'.

ה. והנה לכאור' עדיין יל"ע על פסקו הנ"ל בשו"ת יבי"א דסמך דבריו גם על מרן השו"ע, ואילו מרן עצמו בשו"ת אבקת רוכל סי' ז' הביא את דברי תשובתו של המבי"ט במלואם ולא סתר או חלק על דבריו. (ועי' ביבי"א שם שאכן ציין כן דתשו' המבי"ט מובאת בשו"ת אבק"ר, אלא שציין זה לגבי מש"כ דבנתמרחו אצל הגוי לאכילה תו ל"מ מה שמירח ישראל ליין לחייבו, אבל המעיין בדברי המבי"ט שם יראה שכ"ז נקט לפי הצד שמירוח ישראל חייב או בזמן שתרו"מ דאורייתא, אבל למעשה כאמור המבי"ט נקט שבזה"ז לכה"פ לעניין ברכה יש להקל וכ"ד הובאו בשו"ת אבקת רוכל). וממילא יתכן שגם מש"כ בשו"ע או שכך הוא מעיקר הדין בדאורייתא או שמפריש מספק שמא חדא גזירה היא וכמו שכ' המבי"ט עצמו בזה. ומ"מ לעניין ברכה לכאור' עדיין יל"ע.

ואם כי ממה שבשו"ע לא נחית למימר דיעשר בלי ברכה אלא סתם שחייבים במעשרות, א"כ היה לו לשו"ת יבי"א לסמוך לפסקו מצד זה. ומ"מ זה ודאי דמי שסובר שמפריש בלי ברכה כוונתו דמ"ש בר"מ ושו"ע דחייב במעשרות היינו

מספק אבל לא יברך או שדיברו כיצד הדין מן התורה, וע"ז גופא לכאור' נסוב הויכות.

ובאמת שהנה הרמב"ם בפ"א ה"י כ', "עכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא בכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לעכו"ם מעולם". ואח"כ כ' בהי"א את ההלכה דידן, פירות העכו"ם שגדלו בקרקע שקנה בא"י וכו'. וכ"ה כע"ז בשו"ע שם דהביא בה"ג את הדין דעכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה וכו' אע"פ שהוא עצמו כאמור ס"ל בשו"ת אבק"ר הנז' דבזה"ז יש קניין לעכו"ם. (ומ"ש דהשו"ע נקט לדין של עכו"ם שלא מפקיע וכו' אע"פ שבשו"ע קיצר וכו' עובד כוכבים שקנה קרקע בארץ ישראל, וחזר ישראל ולקחה ממנו, מפריש תרומות ומעשרות. ועי' בהגר"א שנתקשה אכן בדבריו וכו' מ"מ בש"ך נקט דכוונתו לדין זה שקניין עכו"ם אינו מפקיע עי"ש). ולפי"ז מסתבר כאמור דגם הלכה דידן הוי כיצד הדין מן התורה, אבל בזה"ז שעכו"ם מפקיע וכו' יש לדון לפוטרו מתרו"מ וכנ"ל.

[ו] ובס' חלקת השדה ח"ב תרו"מ סי' מה הביא כמה פוסקים שנקטו להלכה שלא לברך והביא גם דכ"פ להלכה הרב "אור לציון" (שביעית עמ' נח) וע"ש שפסק שא"צ לברך, אולם בקצירת השדה פ"ג כ' דאחר שראה שמרן מופה"ד זצוק"ל פסק לברך הכי יש לנהוג להלכה. וע"ש שציין לסי' כ' שם ששם הביא לכמה עניינים מחיבור בשם הלכות שבכל יום ובעמ' ע"ב כתב משם הגר"ח קניבסקי שליט"א ששמע שמרן החזו"א למעשה הורה שכן לברך. ושמה מאד שד"ז מחזק מה שפסק גם מרן זצוק"ל. [אם כי יש לציין שהחזו"א עצמו במעשרות סי' ה הנז' לעיל שהביאו בשו"ת יבי"א שם, נקט דלמ"ד דבזה"ז יש קניין לעכו"ם להפקיע לכאור' פטור ממעשרות גם במירחן ישראל ועכ"פ יש לחוש לעניין הברכה. ויל"ע].

ועי' עוד ב"מידע הלכתי" בתנובות שדה גליון מספר 9. ובשו"ת חלקת השדה ח"ב - תרו"מ סי' מ"ה.

שו"ת חלקת השדה חלק ד - שאלות ותשובות, מאמרים ובירורים בדיני מצוות התלויות בארץ

מאת הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א - יו"ר המכון

בשורה טובה לכל שוחרי תורה והלכה, ובפרט לעוסקים במצוות התלויות בארץ בעיון ובפסיקה, עם צאתה לאור עולם של יצירת המופת, 'שו"ת חלקת השדה חלק ד', ובו שאלות ותשובות מאמרים ובירורים בדיני מצוות התלויות בארץ ובסופו תוכן עניינים מפורט. בספר 45 סימנים המתפרסים על פני 286 עמודים ומתחלקים למדורים שונים במצוות התלויות בארץ, חדש, ערלה ונט"ר, כלאים, חלה, תרו"מ, שביעית וגבולות הארץ. התשובות עוסקות בהלכה ולמעשה תוך הבאת המקורות בהרחבה, והכל בשפה קולחת ברורה ונעימה למען ירוץ הקורא בו.

שו"ת חלקת השדה חלק ד מתווסף לג' חלקי השו"ת שיצאו עד כה ובהם מקובצים תשובות הלכה למעשה שנכתבו במהלך השנים ע"י הרהמ"ח שליט"א לשואלים הרבים מכל רחבי הארץ והעולם כולו, בתחום הלכות המצוות התלויות בארץ. סדרת השו"ת שנתחברה ע"י הרב המחבר שליט"א בהוצאת המכון למצוות קנתה בס"ד שביתה בקרב כל העוסקים בענייני מצות הארץ, הן רבנים ות"ח והן חקלאים ואף משקי בית המעוניינים לשמור ולעשות בכל ענייני מצוות הארץ כהלכתם.

הספר יוצא לאור בהדפסה ועיצוב ברמה גבוהה ובכריכה מהודרת, ומצטרף בזה לשאר ספרי המכון שיצאו לאור בשנים האחרונות תוך הקפדה על יין משובח בקנקן מהודר.

יתן ה' ויוסיף כח להרהמ"ח שליט"א לזכות ולחבר עוד ספרים הרבה ולזכות את הרבים, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא ויתברך בכל מילי דמיטב.